

**LES DISPARITATS EN ELS CREIXEMENTS DE
CERDANYOLA DEL VALLÈS, RUBÍ I SANT CUGAT
DEL VALLÈS:
TRES VIES EN EL PROCÉS DE CONSOLIDACIÓ
URBANA DEL SUD DEL VALLÈS OCCIDENTAL.
1960-1991**

Ramon Arribas i J. Antonio Módenes

89

El present estudi va ser guardonat el 1994 amb el I
Premi GAUSAC de Recerca atorgat pel Grup
d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès i està
publicat el mateix any a la revista Gausac, núm 4,
publicació del Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat
del Vallès

Centre d'Estudis Demogràfics

1994

Resum

LES DISPARITATS EN ELS CREIXEMENTS DE Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès: TRES VIES EN EL PROCÉS DE CONSOLIDACIÓ URBANA DEL SUD DEL VALLÈS OCCIDENTAL. 1960-1991

En aquest estudi s'analitza a una escala local l'evolució demogràfica i urbanística de tres municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona situats a la segona corona perifèrica: Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès. La pregunta que dirigeix la recerca és si les disparitats en els creixements i la realitat territorial actual d'aquests municipis cal atribuir-los als efectes de la immigració exterior dels anys seixanta i setanta, o bé, si són potenciades per la implantació del nou model de creixement metropolità, basat en la mobilitat residencial de la població.

La resposta aportada és que el nou espai emergent metropolità es basa en diferències existents amb anterioritat però a més les potencia. Cada municipi segueix camins evolutius diferents dins del nou marc metropolità en funció de l'oferta immobiliària i de la demanda dels immigrants. Això duu a la diferenciació dels calendaris evolutius i de l'ús del territori resultant, i a l'heterogeneïtat de les estructures social i demogràfica de la població que hi resideix.

Resumen

LAS DISPARIDADES EN LOS CRECIMIENTOS DE Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès: TRES VÍAS EN EL PROCESO DE CONSOLIDACIÓN URBANA DEL SUR DEL VALLÈS OCCIDENTAL. 1960-1991

En este estudio se analiza a una escala local la evolución demográfica y urbanística de tres municipios de la Región Metropolitana de Barcelona situados en la segunda corona periférica: Cerdanyola del Vallès, Rubí y Sant Cugat del Vallès. La investigación inquiriere si las disparidades en los crecimientos y la realidad territorial actual de estos municipios responden a los efectos de la inmigración exterior de los años sesenta y setenta, o bien, son potenciadas por la implantación del nuevo modelo de crecimiento metropolitano, basado en la movilidad residencial de la población.

La respuesta aportada es que el nuevo espacio emergente metropolitano se basa en las diferencias provocadas con la dinámica anterior pero las potencia extraordinariamente. Cada municipio sigue caminos de evolución diferentes dentro del nuevo marco metropolitano, en función de la oferta inmobiliaria y de la demanda de los inmigrantes. Esta relación circular conduce a la diferenciación de los calendarios evolutivos y del uso del territorio resultante, y a la heterogeneidad de las estructuras social y demográfica de la población.

Abstract

THREE WAYS IN URBAN GROWTH AT THE BARCELONA METROPOLITAN REGION: THE CASES OF *CERDANYOLA DEL VALLÈS*, *RUBÍ* AND *SANT CUGAT DEL VALLÈS* (South of Vallès Occidental 'comarca'), 1960-1991

The authors analyze the demographic and housing evolution of three municipalities located at the second ring of the Barcelona Metropolitan Region. They want to answer the following question: What's the cause of the divergences in their growth paths? Two alternatives are considered: a) The impact of 60's-70's in-migration from the rest of Spain, and b) the impact of the new metropolitan growth model in relation with residential mobility and deconcentration.

The new metropolitan spatial framework that raises in the last years not only has his roots in the past divergence trends, but reinforce them. Every analyzed town has its own evolution in relation with the housing market and the residential demand. That results in different types of in-migrants. This is the basic process which drives to the social and demographic heterogeneity of population and of housing morphology.

Résumé

LES DISPARITÉS DANS LA CROISSANCE DE *CERDANYOLA DEL VALLÈS*, *RUBÍ* ET *SANT CUGAT DEL VALLÈS*: TROIS VOIES DANS LE PROCESSUS DE CONSOLIDATION URBAINE DU SUD DU VALLÈS OCCIDENTAL 1960-1991

Dans ce travail, les auteurs analysent, au niveau local, l'évolution démographique et urbaine de trois municipalités situées dans le seconde périmètre de la Région Métropolitaine de Barcelone. Les auteurs se demandent si les disparités qu'il y a entre les niveaux de croissance et la réalité territoriale de ces municipalités correspondent aux effets de l'immigration d'origine espagnole des années 1960 et 1970 ou, au contraire, si elles sont drainées par le nouveau modèle de croissance métropolitaine fondé sur la mobilité résidentielle de la population.

La réponse suggérée est que le nouvel espace métropolitain répond non seulement aux anciennes différences, mais qu'il les accentue. Chaque municipalité développe sa propre évolution à l'intérieur du nouvel espace métropolitain émergent en fonction du marché immobilier et de la demande des immigrants. Ce processus mène à une différenciation des calendriers évolutifs et d'usage du territoire et vers une hétérogénéité sociale et démographique des structures de la population résidente.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.

1. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA AL VALLÈS OCCIDENTAL.

1.1. Els moviments migratoris.

1.2. Les estructures familiars.

2. Cerdanyola del Vallès , Rubí i Sant Cugat del Vallès 1960-1991. Creixements i canvis estructurals. Divergències i semblances.

2.1. Creixements espectaculars, diferències temporals.

2.2. Ritmes diferents cap a l'envelliment.

2.3. Explosió de l'ocupació del terciari i pervivència de l'ocupació industrial

2.4. Manteniment de les diferències de rendes entre els municipis. Cap a una segregació territorial metropolitana.

3. L'EVOLUCIÓ DEL POBLAMENT: DE L'ESPAI RURAL A L'ESPAI RESIDENCIAL.

3.1. Les transformacions territorials: l'ocupació de l'espai.

3.2. La transformació de l'ús de l'espai: població resident, població estacional i capacitat màxima poblacional.

3.3. Sant Cugat del Vallès: del domini de l'habitatge secundari al suburbi unifamiliar.

3.4. Rubí: l'oposició clara entre dos tipus d'ocupació del territori.

3.5. Cerdanyola del Vallès: la coexistència de models d'ocupació de l'espai urbà.

4. LES MIGRACIONS METROPOLITANES: EL REFORÇAMENT DE LES DIFERÈNCIES URBANES I SÒCIO-ECONÒMIQUES.

4.1. El sud del Vallès Occidental: ofertes diferenciades per a demandes específiques.

4.2. Els espais immigratoris com a testimoni de la progressió de les diferències territorials.

5. CLOENDA: PERVIVÈNCIA I POTENCIACIÓ DE LES DISPARITATS EN UN NOU MARC TERRITORIAL.

6. BIBLIOGRAFIA.

**LES DISPARITATS EN ELS CREIXEMENTS DE Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès:
TRES VIES EN EL PROCÉS DE CONSOLIDACIÓ URBANA DEL SUD DEL
VALLÈS OCCIDENTAL. 1960-1991.**

Introducció

Sovint amb sorpresa s'ha constatat, i encara avui es constata, des de les diverses aproximacions socio-econòmiques i geogràfiques, i fins tot periodístiques, la disparitat en l'evolució de la construcció dels espais d'aquests tres municipis del sud del Vallès Occidental. Així la percepció d'un Sant Cugat senyorívol, d'un Rubí proletari i d'una Cerdanyola que més que interclassista trasmet una mena de mestissatge territorial més proper al *melting pot* que al *salade bowl* s'accentua per la seva condició de municipis fronterers. La preocupació pel dubte de si ens trobem davant del manteniment, injust, d'uns tòpics hereus de l'allau immigratòria dels anys seixanta i de la desfeta urbanística que comportà, o pel contrari si avui, més que mai, la construcció de l'espai metropolità els ha mantingut o fins i tot els ha reforçat és el motiu de la següent reflexió.

El present treball se centra en l'estudi de l'evolució dels creixements d'aquests tres municipis vallesans des d'una perspectiva geodemogràfica. Així, els subjectes seran la població (l'evolució del seu nombre però també dels seus trets demogràfics) i el poblament, això és, la distribució de la població en el territori (evolució de les morfologies territorials municipals). Tanmateix, les variables a considerar superen amb escreix les demogràfiques en sentit ampli (nombre d'habitants, famílies, estructura d'edats, habitatges, sectors econòmics, etc.) i se n'hi han incorporat d'altres com les rendes familiars i el planejament urbanístic vigent. La concepció de l'espai com a producte social obliga.

Després d'una presentació dels principals trets demogràfics durant el període 1960-1991 al Vallès Occidental en relació amb Catalunya i a la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB), es desenvolupa l'apartat referent a les característiques dels habitants del Vallès Occidental amb especial èmfasi en l'evolució de les condicions de vida i hàbits de la població. Tot cercant itineraris divergents o no dels tres municipis, s'analitzen l'evolució dels aspectes estructurals com la població ocupada segons sectors econòmics, l'estructura d'edats i les rendes familiars disponibles. L'aproximació des de l'observació dels usos del sòl, del planejament urbanístic vigent, de les tipologies d'habitatges, de la consideració de les entitats inframunicipals de població i de l'examen de la població resident, estacional i de la capacitat màxima poblacional donarà pas a l'anàlisi més territorial i examinarà les diferents trajectories del poblament seguides i les principals característiques de l'actual estructuració territorial. La hipòtesi de partida, de si l'actual construcció de l'espai metropolità de la Regió Metropolitana de Barcelona manté o accentua les disparitats d'aquests tres municipis limítrofes del sud del Vallès Occidental, tindrà aleshores més elements per a respondre-la.

1. Evolució demogràfica al Vallès Occidental 1960-1991

El Vallès Occidental¹ ha estat en els darrers decennis una de les comarques de Catalunya amb més creixements poblacionals, tant en termes absoluts com relatius.

---

¹L'àmbit territorial de la comarca del Vallès Occidental és el format pels 22 municipis que la componen, amb una extensió de 618,59 km², la qual forma part de la Regió I de la Divisió Territorial de la Generalitat Republicana, àrea constituïda per la mencionada comarca i per

Al començament dels anys noranta a la plana vallesana, encimbellada per la serralada prelitoral -serres de Sant Llorenç del Munt i de l'Obac i turons del Farell i de Gallifa- i la serralada litoral -Collserola- la caseria és cada cop més dominant i els antics espais agrícoles, on s'endevinen avui nous usos², són cobejats per a futures utilitzacions residencials, industrials, o de serveis. Per contra a la muntanya vallesana el bosc avança pel retrocés de les activitats agrícoles.

Segona comarca en quant al nombre d'habitants de la Regió Metropolitana de Barcelona, i de Catalunya, amb 649.699 l'any 1991, el 10,72% de la població de Catalunya i el 15,78% de la població de la Regió Metropolitana, el Vallès Occidental ha mantingut des dels anys seixanta uns augments de població importants -384.434 en termes absoluts- que tenen en el moviment immigratori el seu principal component. Tanmateix, la intensitat dels creixements assenyalat amb claredat dos períodes. El primer, de gran creixement amb una Taxa de Creixement Anual Acumulatiu (TCAA) del 4,90%, abraça des de 1960 a 1975. El segon, de 1975 a 1991, presenta una TCAA de l'1,17% que malgrat significar un descens important en relació al període anterior destaca dins el conjunt català, caracteritzat per un estancament demogràfic (la TCAA de Catalunya durant el mateix període fou del 0,46%).

La immigració ha estat i és l'agent principal del creixement, tant per l'aportació directa de nous habitants del Vallès Occidental com pels seus efectes activadors del moviment natural, ja que els immigrants arriben en edats joves i potencien el mercat

---

les comarques del Baix Llobregat, el Barcelonès, el Maresme i el Vallès Oriental, i que en aquest treball denominem Regió Metropolitana de Barcelona. Tanmateix les darreres tendències en els estudis geogràfics i en el planejament regional, per exemple el Pla Territorial Metropolità de Barcelona actualment en fase de redacció, recomanen l'ampliació de la Regió Metropolitana cap a les comarques de l'Alt Penedès i el Garraf. Així mateix quan s'estava redactant el present treball el Parlament de Catalunya aprovà (9 de febrer de 1994) la creació d'un nou i minúscul municipi vallesà, Badia, a partir de parts dels termes municipals de Barberà del Vallès i Cerdanyola del Vallès.

²Els espais "buits" amb una funcionalitat de corredors verds són juntament amb les xarxes viàries, de serveis i d'infraestructures, elements bàsics i estructuradors del nou planejament metropolità.

matrimonial. Cal destacar que els dos períodes no es diferencien només per la grandària de l'aportació migratòria, sino que corresponen a dos models migratoris. El que es desenvolupà durant el període 1960-1975 es caracteritzà per ser una immigració camp-ciutat provinent de regions de l'Estat espanyol, majoritàriament d'Andalusia. Els immigrants, en general joves i amb poca qualificació professional i baix nivell d'instrucció, arribaven tant atrets pel diferencial salarial com foragirats pels factors d'expulsió que es produïen en la societat agrària que els havia vist néixer. Per contra el model migratori dominant durant 1975-1991 es caracteritza per ser una immigració provinent en la seva majoria de la mateixa Regió Metropolitana de Barcelona, especialment del municipi de Barcelona. Aquesta migració metropolitana, igualment jove, però sense diferències en el nivell d'instrucció i qualificació professional amb la població vallesana, té en l'obtenció d'un nou habitatge, o en la millora de l'existent, les principals raons del seu trasllat residencial. La rapidesa de la construcció de l'espai metropolità en la dècada dels vuitanta és un fet que cal destacar en el Vallès Occidental justament quan els indicadors demogràfics a escala de la Regió Metropolitana de Barcelona, i també de Catalunya, assenyalen un estancament demogràfic conseqüència d'una inversió dels moviments migratoris externs i de la davallada de la fecunditat. Però aquest nou espai metropolità es produeix sobre, i/o a partir de, una xarxa urbana vallesana important. Trets característics d'aquesta xarxa són la bicefalitat de les principals ciutats, Sabadell i Terrassa, alhora cocapitals de la comarca, i quart i cinquè, respectivament, municipis catalans pel nombre d'habitants des dels anys cinquanta, i l'existència, a partir dels anys seixanta, d'una xarxa de ciutats petites: Cerdanyola del Vallès, Rubí, Sant Cugat del Vallès, Montcada i Reixac i Ripollet.

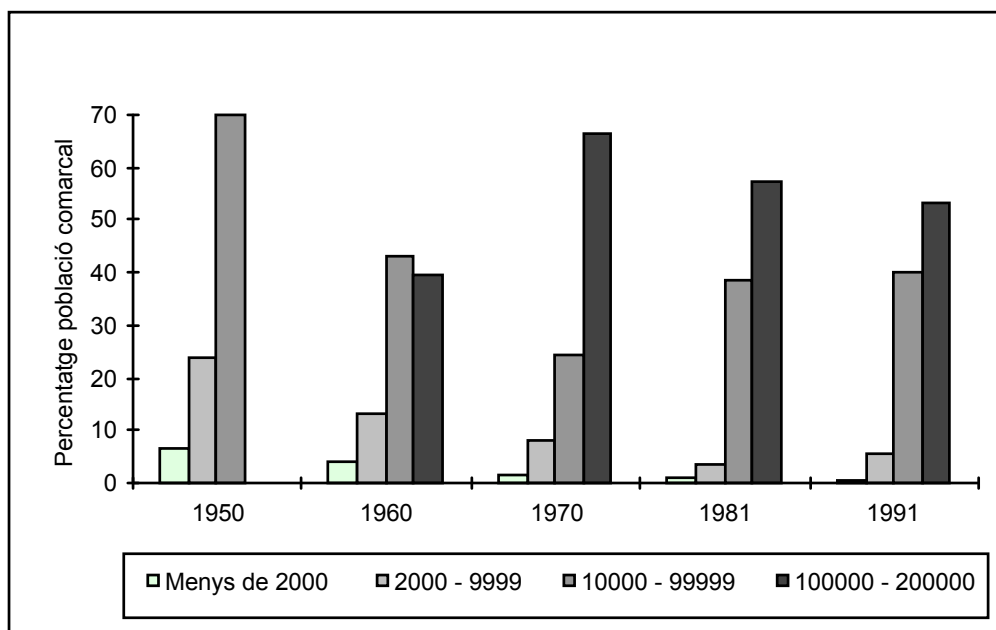
Aquest creixement suau del Vallès Occidental durant la dècada dels vuitanta és el resultat d'un comportament divers dels municipis que el conformen. Així, si bé l'anàlisi dels creixements, en termes absoluts, mostra el sud de la comarca com la zona més dinàmica (Cerdanyola, Sant Cugat del Vallès i Rubí), l'anàlisi per taxes mostra un major dinamisme dels municipis de menor grandària municipal, on destaquen els creixements de Palau de Plegamans, Vacarisses, Viladecavalls, Sant Quirze del Vallès i Matadepera. Per contra les ciutats presenten creixements suaus i fins i tot, en algun cas, Terrassa, negatius. El fenomen de la suburbanització, això és, la localització dels creixements demogràfics en la perifèria de les regions metropolitanes, que es produeix amb claredat en la RMB es produeix també al Vallès Occidental. Si el decreixement poblacional del municipi de Barcelona és la principal

causa del creixement de la resta del municipis de la RMB, el creixement dels petits municipis té en la immigració provinent de les ciutats vallesanes la segona causa. La construcció de la regió metropolitana és també policèntrica.

El fort creixement demogràfic que ha experimentat la comarca del Vallès ha produït importants modificacions en el poblament comarcal. D'una banda les cocapitals comarcals, Sabadell i Terrassa, que ja eren abans de l'allau immigratòri dels seixanta ciutats importants dins el context nacional, representaven el 67,93% de la població comarcal amb unes poblacions de 59.494 i 58.880 respectivament l'any 1950, disminueixen el seu pes relatiu dins la població comarcal, el 53,5% l'any 1991, tot i el creixement espectacular: 189.404 habitants a Sabadell i 158.063 a Terrassa.

Gràfic 1.1.: Distribució de la població del Vallès Occidental segons la grandària municipal.

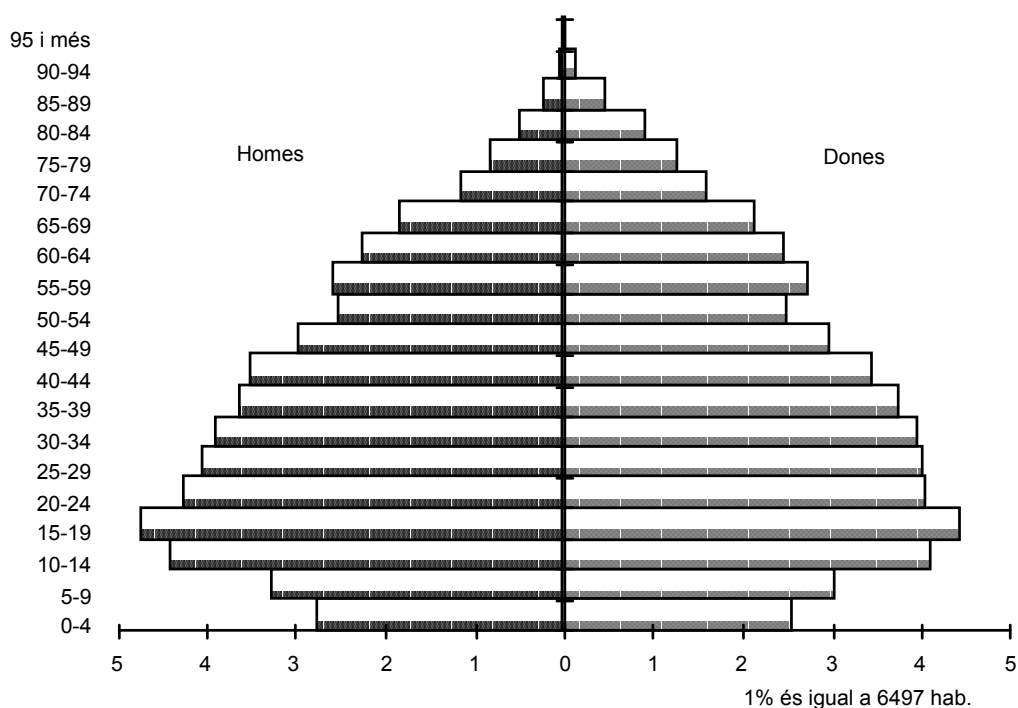

Font: Censos i Padrons. Diversos anys.

Juntament amb l'espectacular creixement de les capitals comarcals destaca l'extraordinari creixement de les ciutats intermèdies. Els municipis amb una població entre els 10.000 i els 100.000 habitants que l'any 1991 representen el 40,1% de la població comarcal no tenien cap significació l'any 1950. El continu urbà s'escampa per la plana del Vallès Occidental.

Per contra, els municipis rurals, menors de 10.000 habitants, que signifiquen el 6,4% de la població comarcal de 1991 i que al llarg de la dècada dels vuitanta són els que han experimentat els majors creixements poblacionals, contenen l'any 1950 el 30,16% dels habitants. Al costat d'aquestes importants modificacions de les poblacions cal destacar el canvi d'ús d'aquest municipis. De rurals a metropolitans, tant amb funcions residencials o de localització de noves activitats econòmiques, de serveis o industrials, o ambdues.

Gràfic 1.2. Piràmide de població del Vallès Occidental, 1991

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de Població 1991, IEC.

La piràmide de població del Vallès Occidental a l'any 1991 mostra un procés d'envelliment accelerat i accentuat. Accentuat perquè es produeix en una doble direcció: pel capcer a causa del progressiu, lent però constant, allargament de l'esperança de vida en néixer, i per la base per la reducció continuada des de fa

quinze generacions dels naixements per la disminució de la fecunditat. Accelerat perquè les tendències que assenyalen ambdós moviments, de reducció en els naixements i d'augment dels efectius en els grups d'edats més elevades, són significatives.

La reducció de la fecunditat mostra que la disminució de la natalitat no es degué a una reducció dels efectius de població en edats de ser progenitors sinó a una disminució de la intensitat del fenomen. Ara bé, el retardament en l'edat de la maternitat matisaria aquesta afirmació i caldria considerar, junt amb la reducció de la fecunditat, un canvi de calendari en les edats modals de ser mare. Les causes d'aquest important descens rau en diversos factors socio-econòmics i demogràfics dels quals destaquen, junt amb el retard de l'edat de ser mare, els canvis en la relació de parella, el paper de la dona en la societat d'avui, que situa en un escenari de conflicte la fecunditat i la maternitat amb la promoció professional i/o els estudis, i la ràpida variabilitat dels contextos econòmics. Tanmateix, els nivells assolits en aquest descens són tan baixos que poden haver arribat al mínim, alhora que tot i mantenir-se els actuals nivells de fecunditat l'arribada de generacions plenes a l'edat de procreació en els propers quinquennis implicarà un augment del nombre de naixements. Així al Vallès Occidental el nombre de naixements durant els anys 1989, 1990 i 1991 – 6.804, 6.749 i 6.691 respectivament– segueixen la lògica descrita.

Aquestes característiques demogràfiques descrites no són un tret específic del Vallès Occidental sinó que es produeixen arreu del conjunt català. Tanmateix, el fet de ser una zona immigratòria, les fortes onades immigratòries dels anys seixanta i la primeria dels setanta d'una banda i l'expansió metropolitana dels vuitanta d'altra són ben presents en la composició de la població vallesana, fa que el Vallès Occidental presenti una estructura per edats jove-mitjana, com la resta de comarques de la Regió Metropolitana de Barcelona a excepció del Barcelonès, fet que implicarà un augment més elevats del nombre de naixements, encara que es mantinguessin els nivells de fecunditat, que en altres comarques més envellides.

Aquests trets demogràfics dibuixats influeixen en els actuals habitants del Vallès Occidental, en els seus hàbits i en les seves condicions de vida. Vegem-ho des de la perspectiva de dos dels seus trets més singulars, els moviments migratoris i les estructures familiars.

1.1. Els moviments migratoris

Si és evident que la població i el poblament del Vallès Occidental han estat fortament influïts i transformats per les migracions, cal remarcar que la immigració que ha rebut no és una simple extensió d'allò que succeeix a Barcelona, sinó que té els seus propis nuclis atractors, primer a Sabadell i Terrassa, i després en les ciutats intermèdies vallesanes i de manera significativa en les tres que ens interessen: Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès.

Un tret que cal destacar de les migracions al Vallès Occidental, segons l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona de 1990³ és el fet que la majoria de la població major de 18 anys és nascuda fora de la comarca. Però no es tracta només d'immigració procedent d'altres nacions i regions de l'Estat Espanyol, sinó, i sobretot, hi ha un percentatge significatiu de procedents d'altres indrets de Catalunya i en especial de la Regió Metropolitana de Barcelona. Coincideixen amb els dos models migratoris abans esmentats, i, tot i que el corresponent al model metropolità ha aportat, fins ara, un nombre menor de nous vallesans, els efectes de la mortalitat i de retorn als seus llocs d'origen sobre els components de les migracions dels anys seixanta dona en l'actual estructura de la població vallesana tanta rellevància als habitants provinents dels moviments migratoris metropolitans com als provinents d'altres indrets de la península, sobretot d'Andalusia. Ara bé, la immigració no s'ha distribuït homogèniament en els diversos municipis vallesans. Són les capitals comarcals, Sabadell i Terrassa, i els municipis amb un fort creixement demogràfic, sovint industrials, en els darrers decennis (Barberà del Vallès, Rubí, Cerdanyola del Vallès, etc.) els que presenten més habitants nascuts fora de Catalunya. Tanmateix la majoria d'aquests no han arribat al seu actual municipi directament del seu lloc d'origen sinó que han seguit un circuit, és a dir, participen com la resta de vallesans de les dinàmiques migratòries internes metropolitanes. És important ressaltar que avui dia és justament aquest col·lectiu de vallesans nascuts fora de Catalunya el grup més important de població adulta i vella. La idea extesa de la població nascuda fora de Catalunya com a sinònim de població jove és actualment errònia. Més aviat s'acosta més a la realitat la paradoxa de que són els més joves els nascuts a Catalunya i els més vells els nascuts a fora, que van arribar essent molt joves.

---

³ Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990. Condicions de vida i hàbits de la població. Volum 15, El Vallès Occidental (en premsa). Institut d'Estudis Metropolitans.

Quadre 1.1.: Distribució de la població total i la no nascuda al municipi majors de 18 anys d'edat segons la data d'arribada al municipi

Any d'arribada	Total Població	Població no nascuda al municipi
Nascut al municipi	31,3	-
Després de 1980	12,7	18,5
De 1971 a 1980	15,8	23,0
De 1961 a 1970	20,7	30,1
De 1951 a 1960	11,9	17,3
De 1941 a 1950	4,9	7,1
Abans de 1941	2,4	3,5

Font: Enquesta Metropolitana de Barcelona 1990

*Quadre 1.2.: Motiu del darrer canvi de residència al Vallès Occidental.
Distribució relativa.*

Per obtenir millores a l'habitatge	39,1
Per creació d'una parella	18,8
Per altres raons familiars	9,2
Per trobar més oportunitats de feina	10,0
Per raons de caire laboral	7,7
Altres motius	8,6
Recerca d'un entorn millor	5,4
NS/NC	1,3

Font: Enquesta Metropolitana de Barcelona 1990.

Si considerem l'any d'arribada al municipi de la població (vegeu el quadre 1.1.) es fa evident la importància d'aquesta mobilitat; només un 1/3 de la població resident de més de 18 anys ha nascut al mateix municipi.

L'enquesta esmentada assenyala els motius del darrer canvi de residència (vegeu el quadre 1.2.) i hi destaca la importància d'obtenir millores a l'habitatge,

típica migració metropolitana, per sobre de les motivades per l'obtenció d'un diferencial salarial més favorable, més associades als moviments migratoris de llarga distància.

1.2. Les estructures familiars

La perspectiva de les estructures familiars, junt amb els moviments migratoris, és bàsica quan es fa una aproximació a les transformacions del poblament i a la nova estructuració territorial. Qüestions com la grandària i tipologia de les llars van estretament relacionades amb el nombre i les característiques dels habitatges oferts.

En l'anàlisi de la composició interna de les llars cal primer establir els diferents tipus (vegeu el quadre 1.3.), a partir de la presència, l'absència i el nombre dels nuclis familiars. Per nucli s'entén una parella amb o sense fills presents a la llar i també les monoparentals (un pare o una mare sols amb els seus fills no casats).

Quadre 1.3.: Distribució relativa de les llars segons la tipologia de composició. Vallès Occidental

Unipersonal	5,1
Sense nucli	0,8
Parella sola	16,0
Parella amb fills	58,3
Monoparental	3,6
Parella amb d'altres	2,4
Parella amb fills i d'altres	8,3
Monoparental amb d'altres	2,0
Dos o més nuclis	3,5

Font: Enquesta Metropolitana de Barcelona 1990.

Al Vallès Occidental el model uninuclear clàssic, la parella amb fills, és clarament dominant: 58,3% de les llars de la comarca. Dins d'aquest model, la clàssica parelleta (pares i dos fills) representa el 41,7%, el fill únic el 31,8% i els tres fills el 10,6%.

El segon model en importància a la comarca, a força distància del primer, però, és la parella sola, que significa el 16% de les llars vallesanes. Tanmateix, cal tenir present que són dades del moment, en aquest cas de 1990, i que aquest model engloba dues situacions antagòniques: les parelles que encara no han tingut fills, majoritàriament amb poc temps de vida en comú, i les parelles que resten soles perquè els fills han marxat de la llar per a constituir-ne de noves.

El tercer i quart model en importància tenen una representativitat menor que els dos esmentats anteriorment. El tercer, amb el 8,3% el constitueixen la parella amb fills i d'altres, generalment avis. El quart amb el 5,1%, el constitueixen les llars unipersonals, que poden respondre a diverses situacions. La més nombrosa, i amb importància creixent, és la produïda per la viduïtat de caràcter netament femení. L'altre grup és conseqüència de la desfeta de la família tradicional (població soltera que resideix sola i separats o divorciats). Els altres models, tot i la seva significació, presenten, ara per ara, uns percentatges molt menors als assenyalats.

L'anàlisi de les estructures familiars per categories socio-econòmiques no mostra diferències, tant al Vallès Occidental com a la resta de Catalunya, a excepció de les llars unipersonals que en la mateixa proporció que són ocupades per majors de 60 anys se situen en les categories baixes. La solitud és viscuda, a més, en un context socio-econòmic insuficient.

La importància de conèixer l'actual grandària de les llars, i determinar-ne així la seva evolució, és fonamental quan s'assaja una explicació dels creixements urbans. El quadre 1.4. mostra la composició de les llars del Vallès Occidental l'any 1990 segons el seu nombre. Les llars amb 4 membres apareix com el valor modal, seguit en importància pels 3, 2 i 5 membres. El nombre mitjà de components a la llar a la comarca és, l'any 1990, de 3,63.

*Quadre 1.4.: Distribució relativa de les llars segons el nombre de membres.
Vallès Occidental.*

1 membre	5,1
2 membres	18,5
3 membres	22,0
4 membres	30,1
5 membres	15,0
6 membres	6,2
7 o més membres	3,1

Font: Enquesta Metropolitana de Barcelona 1990.

La comparació d'aquestes dades amb les d'anteriors decennis indica la disminució de la grandària mitjana de les llars en totes elles, procés produït com a conseqüència d'una important disminució de la fecunditat, de l'allargament, lent però constant, de l'esperança de vida, i de l'augment persistent de les llars unipersonals. De nou aquest procés no és un tret específic del Vallès Occidental sinó que es produeix a tot Catalunya, i tot i el manteniment d'importantes diferències regionals, arreu d'Europa. Tanmateix, aquest procés pot alentir-se perquè si bé és cert que podria ampliar-se per l'augment continuat de les llars unipersonals, sobretot les provinents de la tercera edat, es reduirà per l'ajornament en les constitucions de llars independents dels joves, conseqüència de l'endarreriment de l'emancipació dels joves de les llars paternes, on romanen més temps que abans, i de la demora de la nupcialitat.

2. Cerdanyola del Vallès, Rubí i Sant Cugat del Vallès. 1960-1991. Creixements i canvis estructurals. Divergències i semblances

La importància dels moviments migratoris i dels canvis de les estructures familiars assenyalats pel conjunt de la comarca del Vallès Occidental són a grans trets aplicables a aquests tres municipis. Cal tenir present que bona part de les característiques descrites, tant de les migracions i dels migrants com de les llars, són

disponibles en el seu màxim detall a escala comarcal, i el seu detall municipal és, ara per ara, inviable per problemes de significació estadística.

Tanmateix, la constatació del fet que el sud de la comarca és una de les zones més dinàmiques del Vallès Occidental i la consideració que aquests creixements es produeixen en uns espais concrets, productes específics de determinats processos històrics i amb uns agents socials propis, que estableixen unes relacions delimitades que prioritzen uns usos del sòl o altres i amb velocitats diferenciades, recomana cercar el màxim de trets específics de cadascun d'aquests municipis. Aquesta diversitat de trajectòries, i d'especificitats municipals i àdhuc inframunicipals, no posa en dubte el procés de construcció de l'espai metropolità sinó que delata el seu grau de complexitat. Junt i sobre processos generals que afecten arreu de la comarca el mateix procés de metropolització, i que uniformitzen uns comportaments i hàbits de vida dels habitants, actuen uns condicionants locals molt potents de natura molt diversa que accentuen les especificitats municipals.

Abans d'arribar a l'anàlisi de les transformacions espacials i de la nova estructuració territorial i tipològica que es desenvolupa en l'apartat tercer convé assenyalar l'evolució, els trets comuns i les divergències dels principals aspectes estructurals dels tres municipis meridionals de la comarca.

2.1. Creixements espectaculars, diferències temporals

No descobrim res de nou si afirmem que els creixements espectaculars de població experimentats en tots tres municipis en aquests darrers trenta anys és el tret bàsic que cal destacar. Cal però, malgrat l'obvietat, situar el procés de consolidació urbana, de construcció de l'espai metropolità, en el territori del sud del Vallès Occidental en un context de creixements de població enormes. Així, Cerdanyola, Rubí i Sant Cugat han passat en aquests darrers trenta anys (1960-1991) de 6.447, 9.862 i 11.127 habitants respectivament a l'inici del període considerat a 56.612, 50.405 i 38.937. Creixements en tots els casos extraordinaris. Tanmateix, les diferències internes en aquesta evolució en cadascun d'aquests municipis són importants.

Quadre 2.1. Evolució de la població. 1960-1991.

	1960	1970	1975	1981	1986	1991
Vallès Occ.	266.265	445.823	545.591	598.324	620.786	649.699
Cerdanyola	6.447	20.212	30.498	50.885	53.537	56.612
Rubí	9.862	24.485	35.915	43.839	46.360	50.405
Sant Cugat	11.127	20.490	29.156	30.633	35.302	38.937
Sabadell	105.339	158.311	182.926	186.123	186.115	189.404
Terrassa	91.597	136.952	161.049	155.614	160.105	158.063

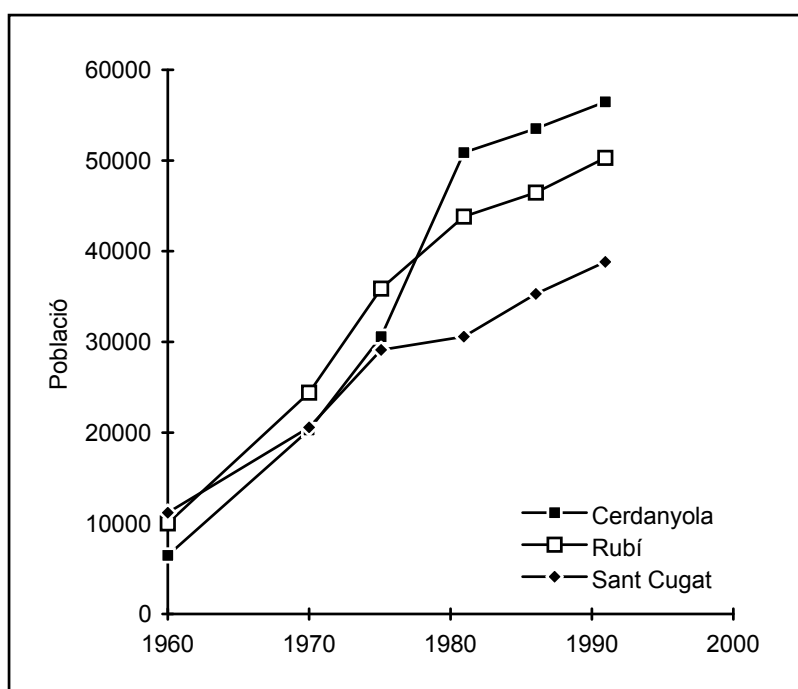
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de Població de 1960, 1970, 1981 i 1991, i els Padrons de 1975 i 1986.

Diferències d'intensitat dels creixements, absoluts i relatius, que durà a una rotació, de tots tres, en el rànquing d'importància segons el nombre d'habitants, i diferències, i aquest és un aspecte fonamental, de calendari. És a dir, uns presenten els majors creixements en uns anys en què el context és dominat per l'allau immigratòria provinent de regions de l'Estat espanyol mentre que d'altres els presenten en uns anys en què les migracions majoritàries són les provinents de la mateixa Regió Metropolitana de Barcelona. No es tracta només de diferències de procedència, sinó també de condicions socio-econòmiques diferents i, per tant, de tipologies d'habitatges i urbanes clarament distintes. Vegem-ho amb més detall.

En aquesta cursa de guany de població l'anàlisi del nombre d'habitants que ofereixen les diverses operacions censals mostra un canvi en les jerarquies com palesa el gràfic 2.1. D'uns anys seixanta amb Sant Cugat com a municipi de major grandària poblacional a una dècada dels setanta en què és Rubí el nucli que ocupa el primer lloc i Cerdanyola que iguala i supera el nombre d'habitants de Sant Cugat. La dècada dels vuitanta és la consolidació de Cerdanyola en el lloc més preeminent seguida de Rubí. Les diferències entre ells s'accentuen i la situació és clarament diferent de la que es produïa en la dècada dels seixanta, tot i que les dades del darrer recompte, 1991, mostren uns majors creixements absoluts de Rubí i de Sant Cugat enfront de Cerdanyola, que també, remarcuem-ho, creix.

La comparació amb l'evolució dels creixements del total del Vallès Occidental mostra unes trajectòries semblants tot i que els tres municipis comentats mostren uns creixements més accentuats. La comparació amb les cocapitals (Sabadell-Terrassa) és marcadament diferent ja que aquestes dues presenten a partir de l'any 1975 un estancament del nombre d'habitants, fet que per la importància de la immigració en ambdues ciutats es pot qualificar de sorprenent, pel canvi de tendència que significà. La consideració d'àrea més dinàmica, pel que fa als creixements poblacionals per al sud del Vallès dins el conjunt comarcal, és manifesta.

Gràfic 2.1. Evolució de la població.

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de Població de 1960, 1970, 1981 i 1991, i els Padrons de 1975 i 1986.

L'anàlisi de l'evolució de la població a partir de les taxes de creixement (TCAA) permet veure amb més claredat que en l'estudi dels creixements absoluts els diferents comportaments dels municipis i sobretot demostra un diferent comportament temporal en cadascun.

Quadre 2.2. Evolució de la població, taxa de creixement anual acumulatiu (TCAA, %) 1960-1991.

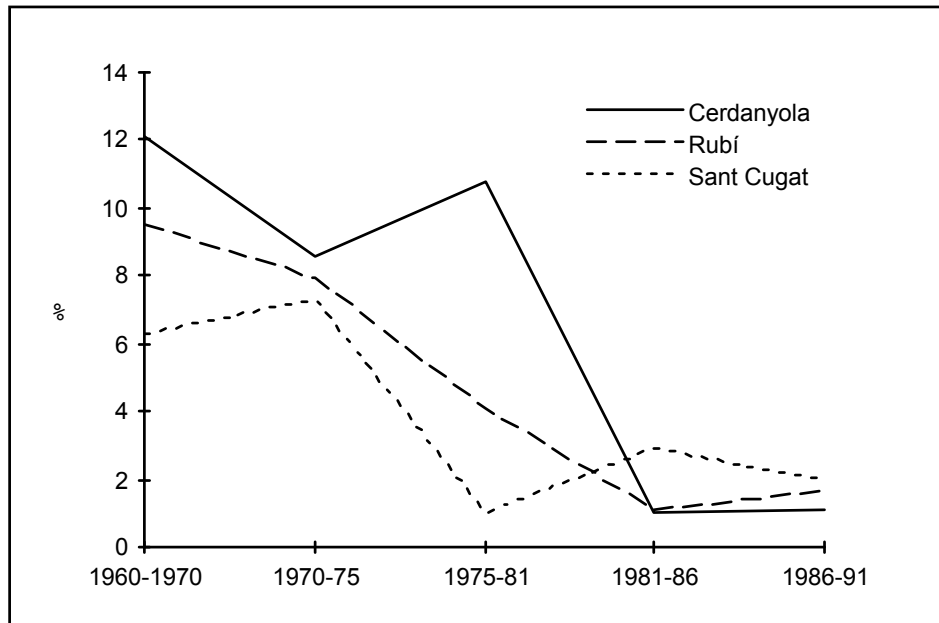
	1960-70	1970-75	1975-81	1981-86	1986-91
Vallès Occ.	5,29	4,12	1,86	0,74	0,91
Cerdanyola	12,11	8,58	10,78	1,02	1,12
Rubí	9,52	7,96	4,07	1,12	1,69
Sant Cugat	6,30	7,31	0,99	2,88	1,98
Sabadell	4,16	2,93	0,35	0,00	0,35
Terrassa	4,10	3,29	-0,68	0,57	0,26

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de Població de 1960, 1970, 1981 i 1991, i els Padrons de 1975 i 1986.

Els majors creixements es produeixen, en tots tres municipis, durant els anys 1960-1975, fet no sorprenent ja que Catalunya es trobava en un context de gran creixement demogràfic, d'explosió demogràfica, en què el component migratori jugà un paper fonamental tant per l'aportació directa de nous habitants com pel reviscolament del mercat matrimonial que, junt a altres factors, féu augmentar també de manera espectacular el nombre de naixements. Les comarques de l'antiga Regió I republicana seran, majoritàriament, les receptores d'aquesta allau immigratòria.

Cerdanyola presenta en aquest període d'expansió demogràfica la taxa de creixement anual acumulatiu més elevada, 12,11% en el període 1960-70, que implicà el multiplicar per més de tres la seva població en només 10 anys. Igualment importants, però a una distància de tres punts se situa Rubí i de sis Sant Cugat. En el quinquenni 1970-75 tot i mantenir-se la mateixa jerarquia en els creixements és manifest un procés de convergència dels tres municipis en les seves taxes al voltant del 8% (vegeu el gràfic 2.2.), conseqüència, en part, que els estocs poblacionals concorren al voltant dels 20.000 habitants. Cal ressaltar que les taxes de creixement d'aquests tres municipis són manifestament més elevades que les enregistrades en el total de la comarca.

Gràfic 2.2. Evolució taxes de creixement anual acumulatiu, 1960-1991.

Font: Elaboració pròpia a partir del Cens de Població de 1960, 1970, 1981 i 1991, i els Padrons de 1975 i 1986.

A partir de 1975 a Catalunya es produeix un capgirament radical en els creixements, atès que es passa d'una situació de creixement explosiu (TCAA 1960-75 de 2,54%) a una altra de creixement zero (TCAA 1975-81 de 1,03%, el 1981-86 de 0,07% i 1986-1991 del 0,27%). Tendències d'estancament demogràfic que es fonamenten en un canvi de tendències de poblament més desconcentradores. Aquest important canvi de tendències no és produeix mimèticament en el sud del Vallès. Així, si durant el quinquenni 1975-81 Sant Cugat redueix dràsticament la taxa de creixement en sintonia amb el total nacional, i fins i tot se situa lleugerament per sota, Rubí, tot i la seva dràstica reducció, continua presentant una taxa important i manifestament superior al total de Catalunya. Però és Cerdanyola la que presenta un comportament contrari a la lògica general i no redueix la seva taxa de creixement sinó que l'augmenta, i presenta una taxa inusual en el període 1975-1981. Fet imputable a la forta atracció immigratòria que produí la finalització d'importants projectes urbanístics, en unitats plurifamiliars en bloc, especialment Ciutat Badia, inaugurada l'any 1975. Durant el quinquenni 1981-86 Cerdanyola, que disminueix dràsticament la seva taxa de creixement, i Rubí presenten les taxes de creixement més baixes dels trenta anys considerats, al voltant de l'1%, que, malgrat tot, són molt

més elevades que el 0,07% que presenta el total de Catalunya. Però l'element discordant en aquest període és Sant Cugat que presenta un augment important de la taxa de creixement i ofereix les més elevades taxes de creixement dels tres municipis. Aquesta discordància temporal dels augments de població de Sant Cugat en relació a Cerdanyola i Rubí és un fet que cal destacar i que va associat, com s'analitza en els capítols 3 i 4, a una oferta d'habitatge diferent i a l'atracció d'uns nous residents socialment diferenciats. Durant el darrer quinquenni considerat, 1986-1991, Sant Cugat continua presentant la més taxa important, tot i que es redueix, mentre Rubí i Cerdanyola l'augmenten. En el conjunt tots tres municipis presenten taxes molt més elevades que el conjunt comarcal i el català.

L'anàlisi de l'evolució de la població mostra que les majors taxes de creixements en els anys en què el context és dominat per l'allau immigratòria provinent de regions i nacions de l'Estat espanyol corresponen sobretot a Cerdanyola i Rubí, mentre en els anys en què les migracions majoritàries són les provinents de la mateixa Regió Metropolitana de Barcelona el protagonisme dels tres municipis és més compartit tot i el creixent protagonisme de Sant Cugat. Però, com veurem a continuació, no es tracta tan sols de diferències de procedència, sinó també, i sobretot, de condicions socio-econòmiques diferents i, per tant, de tipologies d'habitatges i urbanes clarament distintes.

2.2. Ritmes diferents cap a l'envelliment

Com s'assenyalava en el capítol 1, sobre l'evolució demogràfica al Vallès Occidental entre 1960 i 1991, l'estructura d'edats de la comarca l'any 1991 mostra un clar procés d'envelliment a causa del progressiu allargament de l'esperança de vida en néixer, i a la reducció continuada des de fa quinze generacions dels naixements per la disminució de la fecunditat. Aquest procés, que es produeix arreu d'Europa, pot tenir a escala municipal nombroses excepcions a causa de la interferència dels moviments migratoris. És a dir, aquests municipis, els immigratoris no els emigratoris, malgrat presentar els dos factors que incideixen en l'envelliment de la població, poden revojenir la seva estructura per l'aportació de nous habitants, via immigració. Tanmateix els moviments migratoris, a escala municipal, tenen en el preu d'adquisició de l'habitatge un important filtre de selecció en la direcció dels fluxos. La segregació espacial per raons econòmiques es veu potenciada per l'actual mercat

de l'habitatge i, en aquest sentit la dificultat dels joves a assolir determinats nivells d'estalvi que possibiliti l'adquisició del seu futur habitatge pot potenciar també una segregació de grups d'edats. Els joves s'adreçaran cap a ofertes més assequibles situades en determinats municipis. El pas del temps pot comportar un augment de la seva qualificació professional i dels seus ingressos i per tant podran optar a l'adquisició de nous habitatges de major qualitat, arquitectònica i medi-ambiental, situades preferentment en altres municipis.

Aquestes tendències assenyalades es produeixen de forma suau en els tres municipis tant a causa d'un important grau d'heterogeneïtat social de cadascun dels municipis com d'una certa lentitud de les plasmacions territorials.

Tot i que l'anàlisi dels migrants per grups d'edats es desenvolupa en el capítol 4, les migracions, l'estudi per grans grups avança en aquesta línia. Així l'any 1981 les estructures per edats dels municipis considerats (vegeu el quadre 2.3.), tot i poder-les definir de joves-madures, són les més joves de les diferents unitats comparades producte del seu dinamisme en els creixements migratoris. Cerdanyola presenta en els tres anys considerats, 1981-1986-1991, els percentatges de joves més importants, població entre 0-15 anys, tot i el descens dràstic del pes d'aquest grup. Rubí ocupa sempre el segon lloc i Sant Cugat el tercer. Cal destacar que el darrer l'any tots tres ofereixen percentatges semblants: 22,9% de joves a Cerdanyola i 20,8% a Sant Cugat. L'anàlisi del grup de la població vella, de més de 65 anys, és inversa a les tendències observades en el grup dels joves. Sant Cugat presenta els majors percentatges tot i que és el municipi que en aquest període de deu anys ha augmentat menys la població de vells. El grup

QUADRE 2.3. EVOLUCIÓ DE L'ESTRUCTURA D'EDAT PER GRANS GRUPS D'EDAT. 1981-1986-1991.

	Joves 1981	Adults 1981	Vells 1981	Joves 1986	Adults 1986	Vells 1986	Joves 1991	Adults 1991	Vells 1991
Catalunya	24,96	64,06	10,98	21,69	65,98	12,33	17,83	67,87	14,30
Vallès Occ.	28,17	63,35	8,48	24,61	65,74	9,64	20,17	68,68	11,15
Barcelonès	23,54	64,86	11,60	19,80	67,13	13,07	15,62	68,82	15,56
Maresme	26,89	63,21	9,90	23,79	65,09	11,12	19,97	67,72	12,31
Baix Llobregat	30,09	62,91	7,01	25,69	66,03	8,28	20,35	69,87	9,77
Vallès Or.	28,42	63,21	8,38	24,71	65,77	9,52	20,39	68,59	11,02
Cerdanyola V.	33,35	61,86	4,79	28,99	65,38	5,63	22,97	69,97	7,07
Rubí	30,27	63,24	6,49	27,35	64,80	7,85	22,65	68,30	9,05
Sant Cugat V.	28,53	63,35	8,12	25,32	65,99	8,69	20,87	69,56	9,58
Sabadell	26,71	63,62	9,67	23,08	65,91	11,01	18,23	68,92	12,85
Terrassa	26,09	64,12	9,79	22,52	66,11	11,36	18,82	67,73	13,45

d'adults, població en edat de treballar (16-64 anys) presenta en tots tres municipis els majors percentatges i una importància creixent.

2.3. Explosió de l'ocupació del terciari i pervivència de l'ocupació industrial

Tot i la consideració que l'ocupació de la població no implica que aquesta es produeixi en el municipi de residència, i més aviat les actuals tendències de poblament en les àrees metropolitanes mostren una dissociació entre lloc de residència i lloc de treball, amb el corresponent augment de mobilitat obligada i les problemàtiques de transport i mediambientals consegüents, l'anàlisi de l'evolució de la població ocupada per sectors pot introduir nous elements sobre les característiques dels habitants de cada municipi i en definitiva sobre diferències estructurals que justifiquen les possibles disparitats en els creixements.

L'anàlisi de l'evolució de la població ocupada per sectors econòmics entre 1975 i 1991 (vegeu el quadre 2.5) mostra el procés accelerat de terceriarització d'aquests municipis. La població ocupada en el terciari ja supera l'any 1991 a Cerdanyola el 50% de la població ocupada (10.813 habitants), quan el percentatge era del 32% (3.441 habitants) l'any 1975. A Sant Cugat es passa de 4.551 habitants ocupats al terciari l'any 1975 (el 41,47%) a 9.657 residents (el 46,38%). Rubí, tot i els importants augments soferts, presenta uns percentatges inferiors; del 21,11% l'any 1975 (3.057 habitants) al 37,28% l'any 1991 (7.086). Procés de terceriarització en els residents de tots tres municipis, però amb intensitats diferents i resultats diversos. Comportament en sintonia amb l'evolució comarcal i nacional. De la comparació amb el total català es desprèn que els nivells de terciari dels municipis considerats eran més baixos l'any 1975 mentre l'any 1991 són homologables, a excepció de Rubí amb un percentatge inferior.

És precisament Rubí el municipi amb major percentatge de població ocupada a la indústria, amb un 52,04% (9.156), mostrant el seu caràcter netament industrial malgrat la reducció soferta; l'any 1975 el 63,25% estava ocupada a la indústria (9.891). Els altres dos municipis presenten nivells inferiors i han sofert igualment reduccions significatives percentuals tot i que en xifres absolutes augmenten els efectius. La comparació amb el total del Vallès Occidental mostra que Rubí és l'únic municipi que presenta l'any 1991 uns percentatges superiors als de la comarca mentre

en els anys 1975 i 1986 Cerdanyola també els superava. La comparació amb el total català assenyala com és només Sant Cugat el que se situa per sota de la mitjana nacional.

La població ocupada en el sector de la construcció és i ha estat menor que la dels sectors comentats anteriorment. Nogensmenys, cal destacar el procés de reducció percentual sofert des de l'any 1975, tot i la recuperació notable que ha sofert en el període 1986-91. Aquestes variacions notables delaten una de les característiques d'aquest sector econòmic; el seu important grau de sensibilitat a la conjuntura. Els percentatges de població que treballa en la construcció de Cerdanyola, Rubí i Sant Cugat són en general inferiors als registrats en el total del Vallès Occidental i de Catalunya.

Quadre 2.4. Evolució de la població ocupada per sectors econòmics 1975-1986-1991.

	Cerdanyola	Rubí	Sant Cugat	Vallès Occ.	Catalunya
Primari 1975	0,78	1,20	3,22	1,58	6,65
Secundari 1975	51,60	63,25	37,52	56,38	40,10
Terciari 1975	32,35	21,11	41,47	29,73	42,71
Construcció 1975	15,27	14,43	17,79	12,31	10,54
Primari 1986	0,33	0,42	0,96	0,75	4,75
Secundari 1986	49,34	56,19	30,22	48,33	37,40
Terciari 1986	43,13	38,03	64,70	46,24	52,77
Construcció 1986	7,20	5,35	4,12	4,69	5,08
Primari 1991	0,19	0,45	0,66	0,54	3,68
Secundari 1991	38,78	52,04	31,31	44,62	36,19
Terciari 1991	52,28	37,28	61,41	46,38	51,90
Construcció 1991	8,75	10,22	6,62	8,47	8,23

Font: Elaboració pròpia a partir dels Padrons de 1975 i 1986. Per l'any 1991 "Estadística Municipal 1992 IEC".

Finalment, l'evolució dels percentatges de la població ocupada en el sector primari, en el nostre cas agricultura i ramaderia, assenyala la seva, gairebé, pràctica desaparició. De nivells ja molt baixos l'any 1975 (Sant Cugat presentava els nivells

més elevats amb 3,22%, 353 pagesos, i Cerdanyola i Rubí tenien 83 i 174 habitatges dedicats a feines agràries) s'ha passat a nivells insignificants: 0,66% a Sant Cugat (104), 0,45% a Rubí (86) i el 0,19% (39) a Cerdanyola. Aquest procés de reducció dràstica està d'acord amb el que es produeix en la comarca, però no amb el que es produeix a Catalunya. Els percentatges del total català mostren una reducció accelerada però són superiors; 6,65% l'any 1975 (152.208 catalans ocupats en el primari) i 3,68% (82.959) l'any 1991.

Aquest procés important de terciarització de la població ocupada produeix canvis importants en les seves condicions de vida i hàbits, com també en l'estructura urbanística de cadascun dels municipis. La reducció a sota mínims de la població ocupada en feines agràries denota la profunda transformació dels usos del sòl que han sofert Cerdanyola, Rubí i Sant Cugat en aquests darrers quinze anys. Un procés de metropolització molt accelerat que ha obtingut en bona part de l'espai agrari el sòl necessari per a l'expansió de les activitats terciàries, secundàries, d'infraestructures i residencials. Un procés de metropolització que incorpora també espais rurals, però canviant les seves funcions agràries per altres més properes al món del lleure. És un procés de terciarització del món agrari.

Abans d'entrar en l'anàlisi territorial d'aquestes transformacions en cadascun d'aquests tres municipis referim-nos a la darrera de les variables considerades: la renda familiar disponible.

2.4. Manteniment de diferències de renda entre els municipis. Cap a una segregació territorial metropolitana

L'anàlisi de l'evolució en, i entre, cadascun dels tres municipis dels creixements de la població, de l'estructura d'edats i dels sectors econòmics ha permès establir les semblances i diferències, d'intensitat dels fenòmens i del calendari d'aquests, en aquest profund procés de transformació que s'ha produït al llarg d'aquests darrers trenta anys. Cada una de les variables considerades aporta elements en la comprensió d'aquest procés, i

Quadre 2.5. EVOLUCIÓ DE LA RENDA FAMILIAR DISPONIBLE. 1983, 1987 i 1989.

	RFD 1983	RFD 1987	RFD 1989	RFDPC 1983	RFDPC1987	RFDPC1989
Catalunya	3.451.514.000	5.273.911.000	6.368.943.000	570.000	635.131	683.912
Vallès Oc	330.515.900	498.601.000	616.812.000	527.000	589.267	630.262
Barcelonès	1.532.460.000	2.239.126.000	2.635.407.000	606.200	691.309	703.400
Maresme	145.271.200	257.631.000	307.299.000	557.900	701.351	723.286
Baix Llobregat	266.906.900	443.017.000	566.269.000	508.200	557.171	615.745
Vallès Or	123.424.000	206.828.000	262.449.000	558.700	631.045	692.317
Cerdanyola	24.821.300	41.719.000	52.728.000	476.900	571.716	624.733
Rubí	21.546.600	33.363.000	43.140.000	489.800	527.985	590.270
Sant Cugat	19.989.000	42.538.000	51.047.000	623.200	884.043	917.243
Sabadell	100.335.900	147.083.000	176.971.000	530.500	579.803	603.157
Terrassa	86.119.000	123.904.000	152.569.000	524.400	567.780	604.464

RFD = Renda Familiar Disponible. Xifres absolutes (milers ptes.)

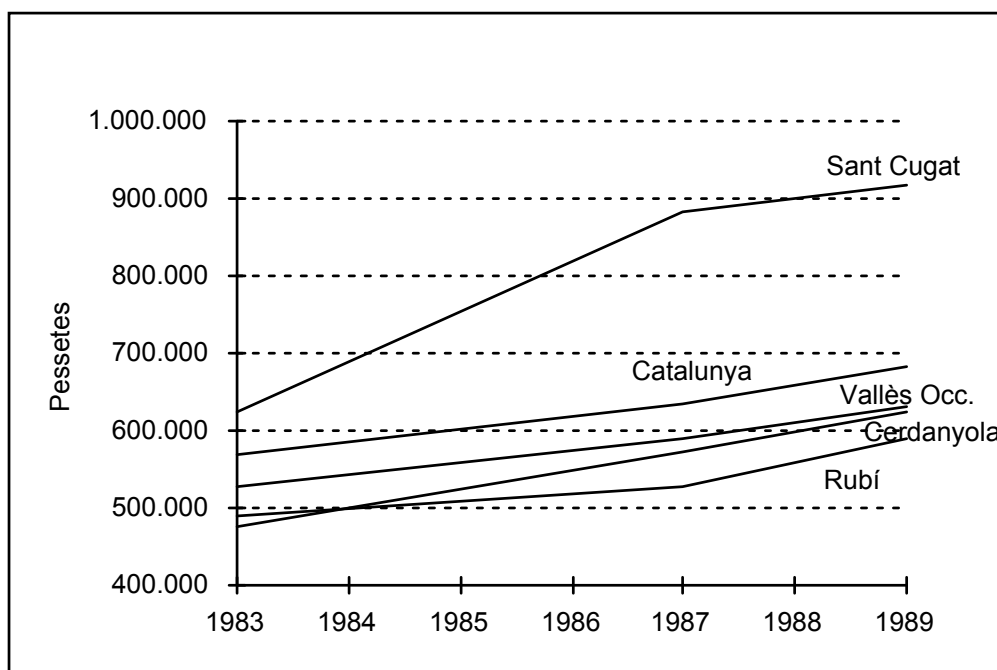
RFDPC = Renda Familiar Disponible per Càpita.

Font: Elaboració pròpia a partir de: Dades 1987 i 1989; Arcarons et al. Estimació de la renda familiar disponible a les comarques i municipis de Catalunya, 1989. Per les dades de 1983: A. Castells et al. Estimació de la renda de les comarques i els principals municipis de Catalunya, 1989. Deflactor de la pesseta a partir del Anuari del País

especialment en el dels creixements urbans, alhora que plantegen unes especialitzacions locals, unes divergències en els creixements, que assenyalen als diversos nivells de renda com la clau de volta de la direcció, intensitat i calendari dels fluxos migratoris, de les carecterístiques sòcio-econòmiques dels nous migrants i dels aspectes formals i estructurals dels grans creixements urbans realitzats.

En efecte, l'anàlisi de les rendes per municipis mostra, en els dos indicadors utilitzats, unes diferències municipals molt notables. Tant que el seu valor explicatiu, ja per ell mateix important, augmenta.

Gràfic 2.3. Renda familiar anual disponible per càpita en pessetes constants.

Font: Quadre 2.5

El primer indicador avaluat és l'estimació de la renda familiar disponible en pessetes constants⁴ (vegeu el quadre 2.5). Malgrat només poder elaborar-lo per alguns anys de la dècada dels vuitanta i les limitacions implícites que comporta la seva elaboració, que reforcen el seu caràcter d'estimació, cal destacar les importants diferències municipals, com també el manteniment d'aquestes al llarg del període considerat: 1983, 1987 i 1989.

⁴ Per la construcció d'aquest indicador vegeu la nota de la taula 2.6.

QUADRE 2.6. IMPOST SOBRE LA RENDA DE LES PERSONES FÍSQUES. 1990.

	Estructura dels rendiments totals declarats (%)					Rendiments mitjans declarats per contribuir
	del treball	d'empresaris	de professionals	d'agricultors	d'altres	
Catalunya	75,20	7,98	3,79	0,63	12,37	2.202.00€
Vallès Oc	79,49	8,25	3,09	0,08	9,08	2.126.00€
Barcelonès	75,56	5,76	4,60	0,02	14,04	2.482.00€
Maresme	72,26	11,29	4,23	0,58	11,62	2.204.00€
Baix Llobregat	81,81	8,23	2,24	0,16	7,55	2.110.00€
Vallès Or	77,37	10,59	2,41	0,31	9,28	2.123.00€
Cerdanyola	80,05	8,40	3,25	0,05	8,23	2.245.00€
Rubí	84,74	7,94	2,01	0,06	7,39	1.826.00€
Sant Cugat	77,65	5,35	6,67	0,07	10,24	3.278.00€
Sabadell	78,71	7,97	2,66	0,04	10,59	2.006.00€
Terrassa	78,53	9,11	2,70	0,07	9,57	1.986.00€

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, Estadística comarcal i municipal 1992, Barcelona, 1993

El gràfic 2.3. il·lustra amb claredat aquesta evolució. Sant Cugat presenta en tots tres anys la renda familiar disponible en pessetes constants per càpita més elevada (més de 600.000 l'any 1983, poc més de 880.000 l'any 1987 i 917.000 l'any 1989), però, i aquesta és una observació clau, la seva distància respecte als altres municipis s'eixampla. Rubí i Cerdanyola presenten nivells propers però molt inferiors a Sant Cugat. Cerdanyola, que presentava l'any 1983 el nivell més baix, supera netament Rubí els anys 1987 i 1989. Aquesta superació de Cerdanyola i l'augment esmentat de Sant Cugat indiquen que el creixement urbà, on les migracions metropolitanes tenen un paper clau, es basa en diferències econòmiques i les potencia. La construcció del nou espai urbà és doncs, socialment diferenciat. Les comparacions amb la resta de la comarca i Catalunya mostren Sant Cugat en nivells clarament superiors, mentre Rubí i Cerdanyola se situen per sota de la mitjana comarcal i nacional.

Un altre indicador per aproximar-nos a l'anàlisi de les rendes són els rendiments mitjans declarats per contribuent de l'impost sobre la renda de les persones físiques (vegeu el quadre 2.6.). Malgrat que el fet de disposar-ne només un any, 1990, en limita el valor explicatiu, els valors que ofereix reafirmen les tendències assenyalades en l'estimació de les rendes familiars. Així, Sant Cugat, amb uns rendiments mitjans declarats per contribuent de 3.278.000 pessetes, és clarament superior a Cerdanyola, 2.245.000, i a Rubí, 1.826.000. La comparació amb el total català i comarcal mostren Sant Cugat i Cerdanyola per sobre i Rubí per sota.

Tanmateix, aquests indicadors poden potenciar una lectura confusa i presentar l'estat de rendes intramunicipals com a quelcom homogeni. És clar que, tot i les importants diferències municipals, cada municipi presenta en el seu interior importants diferències econòmiques dels seus habitants, que es plasmen en l'ús, estructura i forma del seu territori. L'actual estadística no permet, ara per ara, l'anàlisi submunicipal. Sortosament, les dades de l'any 1990 sobre els rendiments mitjans declarats per contribuent de l'impost sobre la renda de les persones físiques (vegeu el quadre 2.6.) permet una primera aproximació. Així, mentre Rubí i Cerdanyola presenten els percentatges més elevats de rendiments totals declarats provinents d'assalariats, per sobre de la mitjana comarcal i catalana, Sant Cugat presenta la més elevada de professionals i d'altres. Sorprenentment els percentatges provinents d'empresaris són més elevats a Cerdanyola i Rubí que a Sant Cugat. És clar que és prou conegut el subregistre d'aquest col·lectiu.

Analitzades les diferents variables que determinen tant les característiques socio-econòmiques dels habitants de Cerdanyola, Rubí i Sant Cugat com els aspectes formals i estructurals dels grans creixements urbans realitzats, podem entrar ja en l'anàlisi territorial d'aquestes transformacions en cadascun d'aquests tres municipis i definir les diferents trajectòries seguides.

3. L'evolució del poblament: de l'espai rural a l'espai residencial

L'evolució del poblament, és a dir, de la distribució de la població sobre el territori, és, indubtablement, producte dels processos històrics d'ocupació humana del territori. Aquests processos no són uniformes ni en el temps ni en l'espai i reflecteixen el canvi en les bases socials, econòmiques i territorials que els donen suport. En el nostre àmbit d'anàlisi es poden distingir diversos trets comuns que responen a l'existència d'una mateixa lògica general, en aquest cas la producció i l'evolució d'un espai metropolità. Tanmateix també són identificables pautes prou diferenciades entre els diversos municipis pel que fa al calendari temporal evolutiu, la qualitat dels canvis, les transformacions socials consegüents i, per fi, les estructures territorials resultants, que donen sentit al fet que l'espai metropolità és una realitat diferenciada d'altres però no homogènia, ni molt menys, en el seu interior.

3.1. Les transformacions territorials: l'ocupació de l'espai

En el període 1960-1991 els tres municipis han viscut, com la resta de municipis de la regió metropolitana de Barcelona, una doble transformació que s'ha anat desenvolupant progressivament amb un cert desfasament temporal. La primera transformació té a veure amb el canvi d'ús del territori, és a dir, la ruptura gairebé total amb la funcionalitat que l'home donava tradicionalment a l'espai. La segona transformació està íntimament lligada amb l'anterior, però no ha de coincidir-hi, com de fet no ho fa; es tracta de l'ocupació del territori per una població no originària, immigrada, des de l'exterior d'aquests municipis i del grau d'utilització que en fa.

La transformació de l'ús del territori té diversos aspectes per comentar. En primer lloc, la pràctica desaparició de l'activitat agrícola dels municipis en consideració: la major part del territori estava destinat a aquest ús. Sant Cugat, Cerdanyola i Rubí, com a municipis, formaven part clarament de l'espai rural, nítidament enfrontat a l'espai urbà, aleshores representat pel nucli barceloní i, potser, els nuclis urbans de la comarca. Durant aquest segle, i especialment durant la segona meitat, els processos de construcció de l'espai metropolità van afectar de ple el nostre territori: creixement del teixit construït tradicional dels nuclis, implantació d'instal·lacions industrials amb gran consum d'espai, construcció de grans infraestructures de transport, i, sobretot, la construcció d'urbanitzacions, plenes d'habitatges utilitzats com a segones residències de la població resident al centre metropolità. Els tres municipis queden per una part fora de l'àmbit d'influència directa de la conurbació barcelonina, és a dir, no es veuen involucrats en els processos de creixement en taca d'oli característics de la primera corona, però d'altra banda són pioners en les pautes de transformació dels usos territorials antics pels nous usos residencials. Desaparició de l'ús agrari del territori, implantació de les urbanitzacions destinades a segones residències són les dues cares d'una mateixa moneda.

L'evolució del poblament, en aquests termes, no s'ha de fer només a partir de la situació global dels municipis, sinó que hem d'entrar a un nivell més baix, el de les entitats de població. És més, la transformació del poblament es comprendrà molt més si hom té en consideració precisament les restes municipals i no només el comportament global municipal. La informació subministrada per la font estadística del nomenclàtor ens facilita fortament la tasca.

El poblament dels tres municipis cap a la meitat de segle, que podem establir com el moment anterior a les grans transformacions de les darreres dècades, és similar. Era un poblament de tipus complex, no ben bé polinuclear, típic, per d'altra part, del poblament rural tradicional a moltes comarques. Les unitats de poblament constaven d'un nucli principal, el cap municipal, i d'un seguit d'altres unitats de poblament que completaven l'ocupació i l'explotació agrària del territori. Així, segons el Nomenclàtor de 1950, Rubí tenia 3 entitats de població comptant-hi el nucli principal, Cerdanyola del Vallès 7 i Sant Cugat del Vallès, 11. El nombre d'entitats es pot considerar que era el normal per l'extensió municipal existent. Així tant a Cerdanyola com a Sant Cugat hi havia uns 4,5 km² per cada entitat de població

reconeguda al nomenclàtor, proporció igual a l'existent com a mitjana per a la regió metropolitana l'any 1950, tota de característiques encara suficientment rurals en aquelles dates. El cas de Rubí se n'aparta per les seves especials condicions físiques i hi trobem 10,7 km² per cada entitat. Quant al caire concentrat o dispers del poblament, ben poca cosa es dedueix del nomenclàtor. Tot i estimar que la majoria d'entitats fora nucli haurien de seguir una disposició de tipus dispersa, el nomenclàtor de 1950 dóna informacions contradictòries i poc fiables per cada municipi.

Pel que fa als nuclis capitals dels municipis bé és cert que ja a meitat de segle havien perdut bona part del seu caire agrari tradicional. D'una banda Sant Cugat sempre havia tingut una grandària de població important, amb certes funcions institucionals que ultrapassaven les estrictament agràries. El nucli de Rubí comptava des de feia algunes dècades amb una tradició industrial que li havia servit per situar-se com el nucli més poblat dels tres municipis. Només Cerdanyola restava més lligada a les antigues funcions com a vila centre d'un espai agrari.

Tanmateix, com dèiem, ja aleshores és possible detectar alguns dels fenòmens que es farien comuns anys més tard. Algunes de les entitats tradicionals comencen a registrar l'existència important de residències secundàries, ja sigui de cap de setmana o d'estiu. Aquest és un primer element en la diferenciació dels tres municipis. A Rubí és pràcticament descartable l'existència de residència secundària cap a l'any 1950. Cerdanyola del Vallès compta amb dues entitats en què la residència secundària pren una importància clau; són Bellaterra i Montflorit. Però és Sant Cugat on aquest nou fenomen havia arrelat ja amb força i havia esdevingut una característica bàsica per poder explicar-ne el poblament. Set de les onze entitats registrades el 1950 es pot considerar que havien perdut ja en aquella època les seves característiques tradicionals: la Floresta, Rabella, Mira-sol, Valldoreix, Fontanals, Fusté i Trabal. En totes set, més de la meitat dels habitatges estaven dedicats a residència secundària.

Mentre que una part de les entitats tradicionals es transformen, es reconverteixen a nous usos, tot canviant la funcionalitat, la morfologia i la grandària d'una ocupació humana ja existent, s'inicia la construcció de noves ocupacions, pràcticament *ex novo*, en forma d'urbanitzacions que, com el seu nom indica, signifiquen la transformació radical d'un espai agrícola o forestal amb la voluntat de construir-hi espais "urbans" tot aprofitant les condicions ambientals i la relativa proximitat a l'urbs barcelonina, l'accessibilitat a partir de la qual es va veure millorada

per la construcció d'infraestructures de transport, com ara els ferrocarrils de via estreta Barcelona-Sarrià-Sabadell i Terrassa. Els exemples més clars s'han de situar en el municipi de Cerdanyola del Vallès en els casos de Bellaterra-Terranova, entitat que arrenca estretament lligada a la inauguració de la connexió amb Sabadell l'any 1922, o de Fatjó dels Aurons. Més encara, el creixement de Valldoreix o Mira-sol, a Sant Cugat del Vallès, també s'ha de vincular a la construcció del nou ferrocarril.

Aquesta primera fase de suburbanització del territori, en estreta connexió amb la promoció d'un mitjà de transport públic, entrà en una etapa de relatiu estancament fins els anys seixanta. Es produeix mentrestant una consolidació de les noves unitats de poblament, més que no pas l'aparició de noves. Justament, a partir dels anys seixanta, l'extensió del cotxe com a mitjà de transport privat, el creixement poblacional del centre metropolità i l'augment de la capacitat adquisitiva mitjana afavoriran l'encetament d'una renovada onada de construcció d'urbanitzacions, sovint il·legals urbanísticament i on l'autoconstrucció era pràctica habitual, construïdes en un espai marginal des d'un punt de vista agrari, però també industrial o urbanístic, desconnectades de l'estructura de poblament històricament existent i de les xarxes viàries principals. Aquest procés que significarà la transformació radical dels usos de bona part del territori metropolità ha afectat més clarament el municipi de Rubí. L'any 1970 són set les urbanitzacions que hi hem pogut localitzar, entre 1970 i 1981 n'hi van aparèixer cinc més. La majoria se situen en la part boscosa del nord del municipi entre els nuclis de Rubí, Terrassa, Ullastrell i Viladecavalls. Sant Cugat del Vallès també s'hi va veure involucrada amb set noves urbanitzacions sorgides des d'aproximadament el 1960, en aquest cas no ja aprofitant la via de penetració del ferrocarril sinó en espais més marginals, accessibles només mitjançant vehicle privat.

La darrera transformació espacial de gran impacte ha estat el creixement dels nuclis capitals dels municipis, afectats directament per la gran onada immigratòria dels seixanta i setanta i, des dels vuitanta, per les migracions metropolitanes. Aquest creixement ha resultat en una ampliació

Quadre 3.1.: Evolució de les entitats del Nomenclàtor de població entre 1950 i 1991.

Municipi: Cerdanyola del Vallès.					
1950	1960	1970	1981	1986	1991
Bellaterra	Bellaterra	Cerdanyola	Cerdanyola Ciutat Badia	Cerdanyola Ciutat Badia	Cerdanyola Ciutat Badia
Can Sardà	Can Sardà				
Castell, el	Cerdanyola				
Cerdanyola	Fatjó dels Urons				
Fatjó dels Urons	Flor de Maig				
Montflorit	Montflorit				
Sant Iscle					
Municipi: Rubí.					
1950	1960	1970	1981	1986	1991
Can Alza-mora	Can Alza-mora	Rubí	Rubí	Rubí	Rubí
Can Serrat	Can Serrat				
Rubí	Rubí				
Municipi: Sant Cugat del Vallès.					
1950	1960	1970	1981	1986	1991
Floresta, la	Floresta, la	Floresta, la	Floresta, la	Floresta, la	Floresta, la
Fontanals	Mira-sol	Mira-sol	Mira-sol	Mira-sol	Mira-sol
Fusté	Sant Cugat	Sant Cugat	Sant Cugat	Planes, les	Planes, les
Mira-sol	Valldoreix	Valldoreix	Valldoreix	Sant Cugat	Sant Cugat
Rabassada, la				Valldoreix	Valldoreix
Rabella					
Sant Cugat					
Sant Domènec					
Torrenegra, la					
Trabal					
Valldoreix					

Font: INE, Nomenclàtor de població, (diversos anys).

de la superfície ocupada, la fusió amb entitats pròximes, com és el cas de Cerdanyola amb Montflorit o Sant Cugat amb Valldoreix, Mira-sol i la Floresta, tot formant un continu construït on és gairebé impossible endevinar les fronteres físiques entre les

diverses entitats. Indirectament el creixement dels nuclis capitals es va traduir en una infravaloració de la resta del territori municipal que, per exemple, significà un canvi profund en els criteris de delimitació i identificació d'entitats en el nomenclàtor, de tal manera que a Cerdanyola del Vallès i a Rubí, si ens refiéssim de l'esmentada font, només hi existiria una única entitat a cada municipi, la corresponent al nucli capital. A Sant Cugat del Vallès el nombre d'entitats reconegudes també passà de les onze de 1950 a quatre en 1960, les abans esmentades Sant Cugat, Valldoreix, Mira-sol i la Floresta que, curiosament, com més va més tendeixen a formar una única realitat urbanísticament parlant.

Les conseqüències territorials del procés de transformació física del poblament han estat, resumint les idees anteriors, un increment de l'espai construït per l'home, de l'espai urbanitzat, de l'espai de la ciutat, i no han produït només més espai residencial sinó també més espai dedicat a les grans infraestructures, a la indústria en la lògica del creixement metropolità. Les unitats de poblament han augmentat la seva grandària i també el seu nombre, estenent-se sense una lògica formal nítida. La frontera, mai clara, mai ben delimitada, sempre confusa, amorfa, difuminada, entre l'espai rural i l'espai urbà que en les passades dècades va situar-se en els municipis estudiats fa temps que els ha ultrapassat i es troba ja en d'altres contrades.

Bona part de les superfícies municipals, com a producte del creixement urbanístic, ha esdevingut ara per ara espai construït. Concretament segons les darreres dades disponibles de la Direcció General d'Urbanisme per l'any 1993, més d'una quarta part de les respectives superfícies han estat construïdes, si ens atenem a les xifres de superfície urbana. Les proporcions estan entre el 29,87% de Cerdanyola del Vallès i el 24,47% de Rubí, passant pel 24,97% de Sant Cugat del Vallès. No hi ha gaire diferències entre tots tres municipis quant a la proporció però sí en el nombre absolut d'unitats espacials (hectàrees) ocupades. Així, mentre que a Rubí són 783,2 les hectàrees construïdes, a Cerdanyola del Vallès són ja 934,6 i a Sant Cugat del Vallès 1.206,5; és a dir, Sant Cugat té una superfície urbana d'un 54% més gran que Rubí quan, tanmateix, té una població un 23% més reduïda. Això ens fa retornar al tema de l'ús que en fa la població d'un espai construït. De moment constatem la següent contradicció: el municipi més poblat de tots tres, Rubí, és el que ocupa menys espai físic. És a dir, aparentment a més població, menys espai dedicat a allotjar-la.

Quadre 3.2. Distribució de les superfícies municipals segons el tipus de qualificació del sòl, 1993 (hectàrees).

Qualificacions de sòl	Cerdanyola del Vallès	Rubí	Sant Cugat del Vallès
Sup. Urbana	934,6	783,2	1206,5
Sup. Urbanitzable	644,7	825,0	1297,6
Sup. No Urbanit.	1549,7	1593,0	2328,0
Total Municipi	3129,0	3201,0	4832,0

Font: DGU, 1993.

La tipologia d'habitatge lligada a la residència secundària consumeix molt més espai per unitat habitacional, com a mitjana, que la residència principal. Mentre que la residència secundària va lligada a l'habitatge unifamiliar aïllat, la residència primària s'associa a una combinació més àmplia de tipologies, encara que quantitativament en el nostre país i en contextos urbans domini l'habitatge en unitats plurifamiliars en bloc. Per això, pren sentit l'afirmació que les urbanitzacions són grans consumidores d'espai i, per tant, la seva localització preferent ha estat l'antic espai agrari, en tant que dedicació alternativa a unes funcions en crisi. Malauradament només disposem de dades agregades per cada municipi i no podem introduir-nos en el nivell entitat de població per a analitzar aquest tema. Encara que hom pot disposar teòricament de les superfícies urbanes residencials actualment existents, la poca fiabilitat d'aquestes dades i la seva mancança pel cas de Rubí aconsellen no utilitzar-les i limitar-se a les superfícies urbanes, englobant-hi els diferents usos del sòl.

La combinació del percentatge d'habitatges secundaris sobre el total, entre d'altres mitjançant l'existència d'urbanitzacions, i la diversa combinació tipològica dels habitatges principals, depenent del tipus de planejament i de l'estructura social dominant, fan variar, com dèiem, la relació entre el nombre d'habitatges i la

superfície urbanitzada, construïda. La densitat de construcció varia significativament entre tots tres municipis, i és la de Rubí la més alta amb 25,45 habitatges per hectàrea construïda, seguit de Cerdanyola amb 20,60 i, per últim, Sant Cugat del Vallès amb 13,74. Clarament és Sant Cugat el municipi on predominen els habitatges secundaris i les tipologies d'habitatge amb més exigències d'espai per unitat. Per contextualitzar aquestes dades hem de dir que la comarca del Vallès Occidental té una relació per sobre de 20 habitatges per hectàrea de superfície urbana, encara que no es troba disponible aquesta darrera variable per tots els municipis, i la regió metropolitana de Barcelona compta amb aproximadament uns 30-35 habitatges per ha. És evident, doncs, que Rubí i Cerdanyola se situen una mica per sota de la mitjana metropolitana i Sant Cugat clarament amb xifres inferiors. Si disposéssim de dades submunicipals podríem veure de quina manera les dades globals dels municipis responen a la combinació de dinàmiques i evolucions diferents: en el cas de Rubí entre un potent nucli urbà d'edificació intensa i densa i una difusa perifèria caracteritzada per les urbanitzacions, mentre que a Sant Cugat aquest contrast és molt menor en favor de l'habitatge poc dens, amb un elevat component de l'habitatge aïllat, sobretot en la consolidada perifèria municipal. Cerdanyola del Vallès se situaria en una posició intermèdia, principalment pel caire tipològicament mixt del seu nucli urbà on conviuen, amb aparent harmonia, sectors d'habitatge densificat, tipus polígon, amb barris procedents d'antigues iniciatives, urbanitzadores d'habitatge aïllat com Serraparera o, ja fora del nucli central, Bellaterra o Montflorit. El component tipològic mixt de tots tres municipis, encara que en proporcions diverses, s'evidencia més encara en comparar les xifres donades ara mateix, amb la mateixa relació calculada pel municipi de Barcelona, significativament superior amb 91,97 habitatges per hectàrea de sòl urbà.

3.2. La transformació de l'us de l'espai: població resident, població estacional i capacitat màxima poblacional

La segona gran transformació del poblament dels tres municipis estudiats ha estat, i ho és encara ara, la de la població que ocupa el seu espai. Normalment, quan hom parla de la població que "viu" a un lloc, se sol referir a aquella xifra oficial obtinguda d'un cens o d'un padró cada cinc anys. En el cens o padró es demana el contingent de persones que es trobaven a cada domicili a les 12 de la nit. En principi, es recompten així les persones en el lloc on habitualment dormen, on, se suposa,

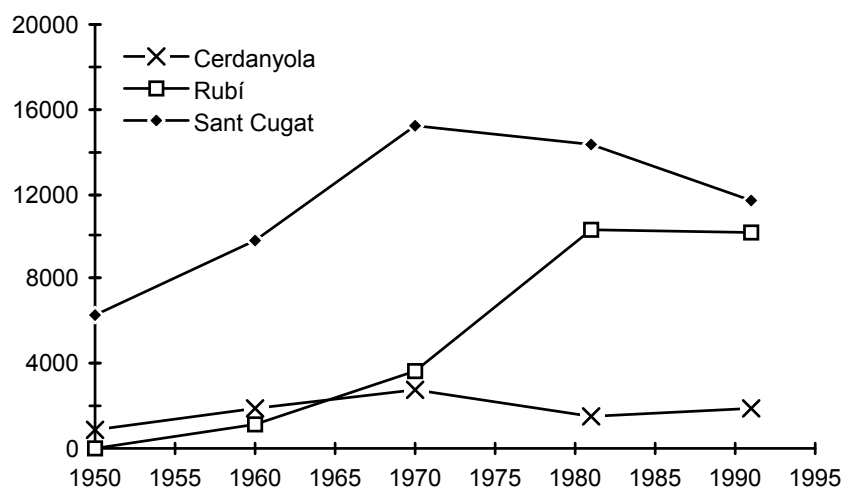
tenen establerta la seva residència principal. Precisament, el moment censal, el punt de les 24.00 hores del dia censal, correspon a una data allunyada dels períodes vacacionals i, a ser possible, en dia laborable. És a dir, en un moment aparentment "normal". Pensant en els municipis aquí estudiats, quina població en sortiria si l'enquesta censal es fes un 15 d'agost, o qualsevol dissabte a la nit? Bé és cert que certes persones que apareixerien en un dia laborable no hi seran en el municipi. Però, al contrari, moltes més persones entrarien en el nostre recompte. De manera sistemàtica, dos dies cada setmana com a mínim, el nombre de persones que ocupen l'espai residencial dels municipis pateix una certa inflexió a l'alça, com a producte, en el nostre cas, de l'existència de les residències secundàries. És el que anomenem població estacional. A cada moment hauríem de calcular les "entrades" i les "sortides" per a saber la població "real" del municipi. Tanmateix, com que seria un exercici feixuc i sense garanties estadístiques, ens limitarem a calcular una població potencial considerada com la suma de la població censal resident de fet i la població estacional que pot ocupar com a màxim la totalitat dels habitatges secundaris. El seu interès també radica en el fet que la planificació de tot tipus de serveis, la pressió sobre els recursos del lloc es relaciona amb el màxim de població que teòricament pot coexistir i no només amb la que resideix entre setmana.

Per tant, al llarg de les darreres dècades, juntament amb el seguiment de l'evolució de la població resident al municipi com desagregant en tot el possible per entitats, hem de fixar-nos en el tema de la població estacional i intentar avaluar alhora la seva pauta de canvi. Per fer això, estudiarem conjuntament l'evolució de la població i dels habitatges. Considerarem quants responien a la categoria d'habitatge principal, és a dir, servien per allotjar la població resident. La resta d'habitatges es podran atribuir, doncs, a la residència secundària i, per últim, a habitatges desocupats o vacants. D'aquí obtindrem les xifres de població resident, població estacional i capacitat desaprofitada, respectivament. La població estacional i la capacitat desaprofitada s'obtenen de multiplicar els habitatges secundaris i els vacants per un coeficient de grandària familiar que hem fet comú a tots tres municipis. Entre 1950 i 1970 l'hem establert en 3,75, el 1981 en 3,5 i el 1991 en 3.25, d'acord amb la reducció prou significativa viscuda en els darrers 20 anys. En darrer lloc, si sumem la població resident, la població estacional i la capacitat desaprofitada, s'obté una nova dada que es pot considerar com la capacitat màxima poblacional del municipi o entitat en qüestió, és a dir, el màxim de persones que la unitat espacial estaria ara per

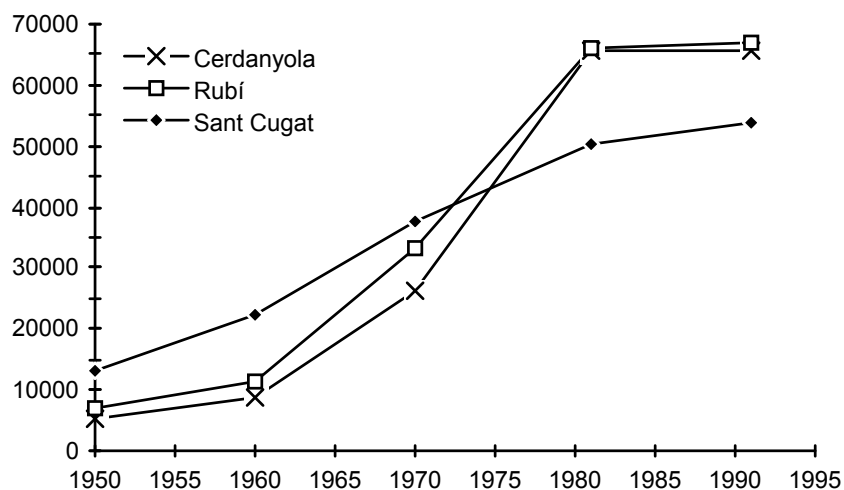
ara en disposició

Gràfic 3.1. Evolució estimada de la població estacional de cada municipi

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

Gràfic 3.2. Evolució estimada de la capacitat màxima poblacional de cada municipi

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

d'acollir sense necessitat de nous habitatges o d'altres canvis infraestructurals.

3.3. Sant Cugat del Vallès: del domini de l'habitatge secundari al suburbi unifamiliar.

El 1950 hi havia grans diferències entre tots tres municipis. A Sant Cugat la residència secundària era molt dominant, a causa dels processos esmentats anteriorment, mentre que a Rubí, segons les nostres fonts, no hi existia cap mena de presència. En una situació intermèdia es trobava Cerdanyola. Concretament a Sant Cugat prop de la meitat dels habitatges tenien un ús secundari, mentre que en aquells anys creiem que el tema dels habitatges vacants tenia una importància menyspreable. Tot això ens fa estimar la capacitat màxima del municipi en aquell any per sobre dels 13.000 habitants, gairebé el doble de la població resident. Hem de dir que

Quadre 3.3. Entitat de Sant Cugat nucli. Estimació de l'evolució de l'ús del territori per la població, 1950-1991.

Any	Població resident	Població estacional	Capacitat desapfitada	Capacitat màxima
1950	6.122	744	12	6.879
1960	7.875	934	709	9.518
1970	13.351	3.406	1.522	18.279
1981	23.866	3.567	4.185	31.619
1991	29.275	3.643	2.675	35.593

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

mai després Sant Cugat assolirà una relació tan elevada entre capacitat màxima i població resident: la proporció corresponent a la població resident sempre serà creixent, a diferència dels altres dos municipis. La situació a Sant Cugat es devia al desenvolupament extraordinari de la segona residència a la perifèria municipal:

aquest tipus d'habitatge estava localitzat totalment a la perifèria ja que al nucli de Sant Cugat no estimem que hi hagués cap dada significativa. Per sobre del 80% dels habitatges existents a les entitats fora nucli no eren residències principals. Això significa que la població resident al conjunt de la perifèria municipal passava de 1.430 a més de 7.500 si hom considera la capacitat màxima, és a dir, més de cinc vegades la població censada. Si pel que fa a la població resident el percentatge concentrat a la perifèria municipal de Sant Cugat del Vallès a dures penes superava el 20%, tot considerant la capacitat màxima poblacional gairebé s'arribava al 60%.

Quadre 3.4. Entitats perifèriques del municipi de Sant Cugat del Vallès. Estimació de l'evolució de l'ús del territori per la població, 1950-1991.

Any	Població resident	Població estacional	Capacitat desaprofitada	Capacitat màxima
1950	1.430	6.253	77	7.759
1960	4.009	8.868	117	12.994
1970	7.318	11.787	187	19.292
1981	7.318	10.805	514	18.637
1991	9.662	8.080	328	18.070

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

Entre 1950 i 1970 tant la població estacional com la població resident van créixer, encara que ho feia amb més velocitat aquest últim col·lectiu. Mentre que la població estacional, producte de la segona onada d'urbanitzacions al municipi, passava de 6.000 a 15.000 persones, la població resident permanentment arribava a més de 20.500 des de les 7.000 persones inicials. El creixement absolut de la població resident és quelcom superior en el nucli de Sant Cugat (7.229 persones d'increment entre 1950 i 1970 per 6.448 a la perifèria), però en xifres relatives la velocitat del canvi és superior a les entitats perifèriques, per la qual cosa el 1970 concentren un percentatge superior de la població resident, essent ja del 35%. Un procés contrari s'esdevé en el cas de la població estacional: tot i apujar-se de 6.278 persones a la perifèria per 2.660 al centre, es redueix la proporció de la capacitat màxima polaritzada el 1970 a la perifèria: per poc supera el 51%. Bé és cert que l'any

1970 considerem que és el primer en què s'ha de parlar d'una significativa capacitat desaprofitada per culpa dels habitatges desocupats, qüestió que afecta sobretot el centre del municipi. Hi comença a haver un excès en l'oferta d'habitatge (estimat al voltant del 5%) que podria haver estat ocupat per unes 1.700 persones més, un 90% de les quals s'haurien de situar en el nucli central. Com a conseqüència, doncs, del creixement de la població resident, vinculada en aquests moments sobretot a la immigració exterior que arriba amb intensitat a tot l'àrea d'influència de Barcelona, la dedicació secundària de l'espai urbà del municipi de Sant Cugat disminueix: és del 40% a tot el municipi i del 70% a la perifèria (47% i 80% el 1950); igualment la relació entre la capacitat màxima d'acollida del municipi sobre la població resident es redueix a 1,8 i la de la perifèria a 2,6 vegades la població resident.

Una nova etapa s'obre per Sant Cugat el 1970, la qual arriba fins ara com testimonien les dades referents al 1991. Els trets més destacats són, sens dubte, la continuació i intensificació del creixement de la població resident i, d'altra banda, la disminució absoluta de la població estacional estimada. La població del municipi de Sant Cugat passa en aquest període dels 20.500 als 39.000 habitants. L'entitat capital passa dels 13.500 als 29.000 i el conjunt d'entitats perifèriques de 7.000 a 10.000 habitants. La part més important del creixement continua donant-se a l'entitat capital, el ritme és també més ràpid, encara que algunes entitats concretes fora nucli, com ara Valldoreix o Mira-sol tenen taxes de creixement força més elevades que les del nucli de Sant Cugat.

Evidentment el creixement poblacional, tot i ser important, no es correspon ni en el nombre absolut ni en els ritmes amb els processos que contemporàniament tenien lloc a la conurbació barcelonina fins finals de la dècada dels setanta. El creixement de la població es relaciona amb moviments d'entrada de població, amb immigracions. El component natural, el saldo entre els naixements i les defuncions, és minoritari i, com tothom sap, minva des de la meitat de la dècada dels setanta. En els setanta l'origen de la immigració exterior a Catalunya encara tenia prou importància, encara que menor quantitativament a la dels altres dos municipis, però durant els vuitanta Sant Cugat del Vallès s'insereix cada vegada més dintre de la dinàmica migratòria metropolitana. Les migracions metropolitanes les podem dividir en dos components segons el tipus d'habitatge que utilitza en el lloc de destinació. La primera forma, la més habitual, implica el canvi a una nova residència de la família o individus que s'hi traslladen. L'oferta de nou habitatge permet aquest tipus de

creixement: de 10.000 habitatges del conjunt municipal l'any 1970 es passa a 16.500 el 1991. És el tipus de creixement predominant i característic del nucli central del municipi; així a l'entitat de Sant Cugat els habitatges passen de 5.000 a 11.000.

El segon procediment per efectuar una migració metropolitana, encara que minoritari en el total de moviments, té una transcendència territorial de primer ordre. Hom pot canviar la seva residència habitual cap a una altra residència, de tipus secundari, situada generalment fora del continu central metropolità. Aquest fenomen afecta de ple els nostres municipis i especialment Sant Cugat. Des de 1970 el nombre de residències secundàries disminueix, no només en la seva importància sobre el total d'habitatges, sinó també, i heus aquí el canvi de tendència, en el nombre absolut, prova final de l'existència d'una transformació de l'ús dels habitatges, de la seva ocupació temporal: un nombre important d'habitatges secundaris, descartada la desaparició física, es transforma en habitatges principals dels seus propietaris anteriors o d'altres individus. Si el 1970 hi havia a tot el municipi uns 4.000 habitatges secundaris, aquesta xifra es reduïa a 3.600 vint anys més tard. Més significatiu encara, la reducció dels habitatges secundaris és un fenomen particular de la perifèria municipal, ja que al nucli capital de Sant Cugat s'estima que els habitatges secundaris s'han mantingut si no han augmentat. Per contra, la reducció és més intensa si hom considera les dades de només la perifèria de Sant Cugat. Així, el seu nombre inicia una davallada en la dècada dels vuitanta, tot passant d'uns 3.000 habitatges secundaris a 2.500, una sisena part menys. Lògicament la proporció de l'habitatge secundari sobre el global ha minvat, i d'una manera considerable: si l'any 1970 el 40% dels habitatges del terme municipal eren secundaris, l'any 1991 passaven de poc el 21%; si en la primera data a les entitats fora nucli només el 36% dels habitatges allotjaven població resident, el 1991 ja ho feia més del 50%.

En termes de població estacional, l'any 1970 marca també l'inici de la inflexió; a partir de llavors a cada moment censal l'estimació que en fem és més petita. De fet, el canvi gairebé no és perceptible durant la dècada dels setanta; la població estacional, si més no, no creix i s'estabilitza entorn les 14-15.000 persones. És durant la dècada dels vuitanta que cal parlar de transformació del caràcter de la població que utilitza el territori: l'estimació de població estacional el 1991 volta ja les 12.000 persones, una cinquena part menys que deu anys abans. En el cas de la perifèria — d'11.000 es passa a 8.000 — la dècada dels vuitanta esdevé també aquella en què la

població estacional passa a ser inferior, per primer cop en les darreres dècades, a la població resident.

El primer component del creixement de la població per immigració és, tanmateix, plenament majoritari. Ho prova el fet que l'entitat capital guanya en la proporció sobre el total de població resident que li correspon: més del 75% el 1991, des d'un 65% el 1970. D'igual manera el càlcul de la capacitat màxima poblacional del 1991 constata que l'entitat capital abasta ja dos terços de la mateixa: per primer cop des de 1950 les entitats perifèriques no polaritzen la major part de la capacitat màxima com a conseqüència dels habitatges secundaris, només un 33%. Ara bé, la dècada dels vuitanta introdueix un seguit de canvis, petits però indicadors de les noves tendències pervinents. El creixement de la població resident torna a ser relativament superior en la perifèria municipal per la qual cosa el percentatge d'aquest col·lectiu concentrat en l'entitat capital de Sant Cugat baixa d'un màxim l'any 1981 (76,53%) al 75,19% de 1991, mentre que la concentració d'habitatges, com dèiem, en l'entitat capital va en augment (del 64,29% al 66,03% en el mateix període).

Aquestes constatacions ens indiquen un seguit d'idees importants en el cas de Sant Cugat: l'espai perifèric del municipi, que, en un procés que culmina i es consolida en els anys seixanta i setanta, es transforma territorialment en els seus usos mitjançant l'ocupació amb habitatges de segona residència, és testimoni d'una nova transformació, més callada, més silenciosa, però de la mateixa transcendència, que té a veure amb l'ús que els seus "ocupants" en fan. L'ús esdevé més intens en haver-hi més residències principals; la freqüentació de l'espai urbà és més important. Un munt d'aspectes, que no ens pertoca analitzar aquí, tendeixen a canviar: els fluxos de mobilitat habitual, les necessitats de béns i serveis, els fluxos financers vinculats als diversos tipus d'imposició, etc.

Pel que fa als altres dos municipis tenen dues evolucions prou diferenciades que podem enunciar resumidament de la següent manera: Rubí acull amb igual o més gran intensitat l'ús del seu espai urbà perifèric per a segones residències, però no ha entrat encara decididament en els processos de primarització de l'habitatge d'urbanització. Cerdanyola del Vallès, tot i participar en part de les mateixes tendències, ha vist com el creixement intensiu, diguem-ne clàssic, del seu nucli principal, ha sobrepassat de llarg i, doncs, empetitit la ja per mèrits propis reduïda importància del poblament basat en l'habitatge secundari i la urbanització.

3.4. Rubí: l'oposició clara entre dos tipus d'ocupació del territori.

Rubí, a diferència de Sant Cugat del Vallès o, inclús, Cerdanyola del Vallès, es caracteritza per un tipus de creixement molt centralitzat en el seu nucli principal. És un creixement semblant a l'esdevingut arreu de la primera corona metropolitana, és a dir, una densificació extrema de l'espai urbà corresponent. Ja el 1950 era el municipi en què el pes de l'entitat principal era superior, amb el 96,53% de la població municipal. El fet d'aquest aclaparador domini, l'esquifida grandària de les entitats agràries perifèriques, menys de 250 habitants en conjunt el 1950 i la crisi consegüent d'aquest espai tradicional, es conjugaren perquè a partir de 1970 el nomenclàtor no fes distincions a l'interior del municipi i només se'n disposa d'una entitat des de llavors fins el nomenclàtor actual de 1991, cosa que ens limita, i molt, la nostra anàlisi. Tanmateix entre 1950 i 1960, darrer moment en què Rubí és, oficialment, un municipi de poblament complex, ja és possible entreveure l'endegada del desenvolupament de l'espai perifèric del municipi. Tant en creixement de la població resident, que es multiplica per quatre i supera els 1.000 habitants, la qual cosa fa apujar la seva participació sobre el global fins un 12%, com en termes d'espai de localització d'habitatges secundaris: mentre que el 1950 no era possible detectar-ne cap, el 1960 es poden estimar en uns 300, curiosament situats en l'entitat principal, cosa que demostra que abraça també bona part de l'espai rural del municipi. El creixement posterior en habitatges i població de les urbanitzacions que, com dèiem, apareixen només des de la dècada dels seixanta, només és possible resseguir-lo amb les xifres globals municipals. Tot i així, es pot dir que l'evolució està clarament retardada amb la comentada pel cas de Sant Cugat del Vallès i té components diversos. A Rubí el causant absolutament aclaparador del seu creixement ha estat la immigració forana, que es localitza al nucli principal en nous habitatges edificats en bloc plurifamiliar i densificat. Els habitatges principals sempre han estat llargament majoritaris i el 1991 han representat el 76,29% del total. Així s'ha arribat als 50.000 habitants residents actuals, xifra que supera la de Sant Cugat, encara que es manté per sota de la de Cerdanyola. El percentatge d'increment que s'hauria d'afegir a aquest volum en considerar la capacitat màxima del municipi només és del 33%, del mateix ordre que a Sant Cugat, però amb la diferència que a Rubí l'hem d'atribuir major importància a la capacitat desaprofitada que en el cas de Sant Cugat.

Quadre 3.5. Municipi de Rubí. Estimació de l'evolució de l'ús del territori per la població, 1950-1991

Any	Població resident	Població estacional	Capacitat desaprofitada	Capacitat màxima
1950	6.953	0	0	6.953
1960	9.907	1.110	327	11.343
1970	25.461	3.674	4.118	33.254
1981	43.532	10.332	12.134	65.998
1991	50.045	10.181	6.548	66.774

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

La segona residència té, per tant, una importància menor en termes de població, però, com hem apuntat diversos cops, bàsica pel que fa a l'estructuració del territori. Tanmateix, retardament i menor intensitat són els dos trets que sorgeixen de la comparació amb Sant Cugat. Si bé entre 1960 i 1970 els habitatges secundaris ja es multipliquen per tres vegades i mitja, passant de 300 a 1.000, és veritablement la dècada dels setanta la que veu la consolidació del fenomen. El 1981 estimem que els habitatges secundaris arriben a un màxim al voltant de les 2.750 unitats. A Rubí és difícil valorar la qüestió del pas dels habitatges secundaris a principals en tant que falten les dades desagregades per entitats de la perifèria municipal. Però, si més no, entre 1981 i 1991 es constata un estancament, si no descens, de l'esmentada xifra. La primarització de l'antic habitatge secundari estaria, ara per ara, encara en una fase embrionària en comparació a l'estat evolutiu de Sant Cugat. Pel que fa a la població estacional associada s'arriba a un màxim de més de 10.000 persones tant el 1981 com el 1991, inferior a la de Sant Cugat i essent sempre una proporció reduïda respecte la població resident. Com a dada complementària es podria apuntar el fet que no seria agosarat afirmar que des de 1960 la capacitat poblacional desaprofitada per la qüestió de l'habitatge vacant ha superat continuament l'estimació de la població estacional,

excepte el 1991 moment en què els habitatges desocupats sumen el 10% mentre que els secundaris superen el 13%.

3.5. Cerdanyola del Vallès: la coexistència de models d'ocupació de l'espai urbà.

Si alguna cosa distingeix Cerdanyola del Vallès dels altres dos municipis és l'estadi inicial que no va superar l'habitatge secundari. El creixement d'aquest tipus d'habitatge en els anys seixanta està molt per sota dels ritmes registrats a Sant Cugat o Rubí i, tot i així, arriba a un punt màxim ja l'any 1970. Les nostres estimacions ens indiquen que a Cerdanyola mai es van superar el miler d'habitatges secundaris. El moment en el qual el seu percentatge sobre el total d'habitatges fou més alt, és a dir, l'instant en què la dedicació de l'espai urbà estigué més abocada a un ús extensiu fou el 1960 quan s'arribava al 23,85%. De tota manera, l'anàlisi de les entitats perifèriques els anys 1950 i 1960, els únics amb informació prou detallada en el nomenclàtor, ens confirma que l'ús d'aquest espai com a lloc de segones residències estava, tanmateix, prou desenvolupat en representar més de la meitat de tots els habitatges construïts. Aquests són els casos de les entitats de Bellaterra i Montflorit. Amb posterioritat a 1970, juntament amb l'estancament de la construcció de nous habitatges secundaris, es produeix l'esmentat gradual pas d'un cert nombre a un ús principal, encara que allò més probable és que en tot moment hi fos present aquest corrent, que coexistiria amb la creació de nous habitatges secundaris. Es tracta de corrents contraris que tendrien a compensar-se, almenys fins a 1981.

Pel que fa a la població associada als habitatges secundaris, igualment és d'un volum molt inferior als altres municipis. Mai no supera les 3.000 persones. De fet la capacitat màxima poblacional del municipi mai no ha superat en un terç la població resident, proporció màxima assolida el 1970. En el cas de la perifèria, el màxim de diferència entre població resident i capacitat màxima hom suposa que s'assolí el 1950 en què la darrera quantitat representa dues vegades la primera. De llavors ençà tots dos conceptes han tendit, amb seguretat, a igualar-se progressivament.

Quadre 3.6. Municipi de Cerdanyola del Vallès. Estimació de l'evolució de l'ús del territori per la població, 1950-1991

Any	Població resident	Població estacional	Capacitat desaprofitada	Capacitat màxima
1950	4.007	866	207	5.079
1960	6.455	1.927	342	8.724
1970	19.945	2.754	3.643	26.343
1981	53.726	1.553	10.214	65.493
1991	56.612	1.934	6.942	65.488

Font: Nomenclàtor (diversos anys). Elaboració pròpia.

A Cerdanyola ha predominat un creixement clàssic de la població, és a dir, immigració en recerca de nous habitatges per a establir-hi el seu nou habitatge. El que distingeix més clarament Cerdanyola del que va esdevenir-se a Rubí és que no predomina d'una manera tan aclaparadora la tipologia en bloc plurifamiliar. El nucli principal està dividit, ell mateix, en zones prou diferenciades segons el tipus d'habitatge, la qual cosa li dona una varietat urbanística que l'apropa a l'esquema de creixement de l'entitat capital de Sant Cugat del Vallès. Un tret distintiu del cas de Cerdanyola és que no és aliè a la implantació de polígons de blocs plurifamiliars, típic d'altres municipis del cinturó barceloní. Banús i, el cas paradigmàtic, Ciutat Badia en són bona mostra. Aquest darrer es desenvolupa prou lluny del nucli principal i juntament amb el fet que és compartida amb Barberà del Vallès li ha donat sempre una personalitat diferenciada, que li ha valgut inclús per a aconseguir la independència municipal, com ja s'ha comentat. Aquest creixement, esdevingut principalment durant els setanta i mantingut durant els vuitanta, encara que ara alimentat només amb migracions intrametropolitanes, ha permès a Cerdanyola situar-se com el municipi dels tres aquí estudiats amb una població resident més elevada (56.612 persones el 1991), però no pel que fa a la capacitat màxima ja que Rubí se situa a la mateixa alçada (unes 65.000 persones) gràcies al més gran desenvolupament de la segona residència.

4. Les migracions metropolitanes: el reforçament de les diferències urbanístiques i socio-econòmiques.

El principal alimentador del creixement poblacional dels municipis tractats ha estat, és i previsiblement serà la immigració. Tots tres municipis han basat, com ha estat comentat, les seves transformacions urbanístiques i demogràfiques en l'existència gairebé contínua d'un corrent de persones, de diferent procedència, però que en cap moment no s'ha aturat.

4.1. El sud del Vallès Occidental: ofertes diferenciades per a demandes específiques

Durant els anys seixanta i bona part dels setanta el principal origen espacial dels moviments migratoris al si del territori metropolità era fora de les fronteres de Catalunya, com a part del gran flux de persones que sortien de la resta de l'Estat espanyol a la recerca d'una nova ocupació i, doncs, d'habitatge. Els nostres tres municipis no s'hi van veure tan involucrats com el municipi de Barcelona i els localitzats en la seva corona immediata. Per aquests darrers municipis la transformació poblacional i urbanística resultant va ser total ja que entre d'altres coses significà la culminació pràcticament absoluta de llur sòl urbanitzable i l'impediment de futures ampliacions de l'espai construït. La finalització d'aquesta gran onada cap a la meitat dels anys setanta va ajudar a la limitació del creixement de Cerdanyola, Sant Cugat i Rubí, ja que formaven part d'una previsible segona línia de creixement intensiu, tal com es pot entreveure del tipus d'infraestructures de transport planejades ja a finals dels seixanta: túnel de Vallvidrera, túnel d'Horta...

Si bé el sud del Vallès Occidental se salvà d'un creixement de tipus incontrolat, concentrat temporalment i espacialment, no ha pogut bandejar alguns dels efectes indirectes de la immigració exterior. En primer lloc perquè part dels nouvinguts s'hi instal·laren i provocaren la multiplicació de la població. Sant Cugat del Vallès, que tenia 11.000 habitants el 1960, passa als 29.000 quinze anys més tard; Cerdanyola assoleix 30.500 el 1975 des dels 6.500 i Rubí 36.000 des dels 10.000. En segon lloc perquè als immigrants va prendre el relleu la creació de noves llars com a causa de la recerca i ocupació de nous habitatges. Bona part de les noves llars sorgien i sorgeixen de la segona generació, filla de passats immigrants. Com que els municipis centrals de la regió metropolitana estan plens i el preu mitjà de l'habitatge no està a l'abast de

bona part d'aquestes persones, cal recórrer a estratègies alternatives: el mercat d'habitatge de segona mà en els municipis on han residit habitualment o, més important en el nostre cas, l'adquisició de nou habitatge en municipis més llunyans del centre on el preu mitjà tendeix a ser més baix o on per un mateix preu es pot aconseguir un habitatge en millors condicions (tipologia unifamiliar, major superfície...). Un altre motiu s'emmarca dins de la història del cicle de vida de les famílies: aquestes creixen en grandària amb el naixement dels succesius fills i s'incrementa la necessitat d'espai, que pot induir al canvi d'habitatge, o augmenten la seva capacitat adquisitiva per la qual cosa s'està en disposició de veure acomplertes les preferències residencials ideals.

Les diferències principals que trobarem entre els tres municipis tenen a veure amb les motivacions que presenten els nous immigrants metropolitans que decideixen la nova localització en funció de l'oferta diversificada que poden trobar. Preus barats per habitatges modestos han de relacionar-se amb ambients urbanístics densificats; aquest seria el cas de Rubí. Habitatges de tipologies no aglomerades, unifamiliars, de gran superfície s'han de relacionar amb contextos pròxims a la urbanització o ciutat jardí; fóra el cas de Sant Cugat del Vallès. Cerdanyola se situaria, com veurem, en una situació intermèdia però en evolució dinàmica. Així, l'oferta diversificada es relaciona fortament amb l'estructura urbanística anterior del municipi, amb la història passada, la qual, en condicionar l'evolució present i futura, continua reproduint els mecanismes de diferenciació espacial que hem analitzat anteriorment.

Com que no hi ha dades que relacionin directament el col·lectiu de nous habitants amb el tipus d'habitatge escollit i la localització d'aquest a l'interior del municipi de recepció i, fins i tot, amb les seves característiques socio-econòmiques, hem de limitar-nos, en primer lloc, a relacionar els espais de relació immigratòria de cada municipi amb la tipologia dels habitatges que hom suposa que pot trobar-hi. Tant pels llocs d'origen com pel tipus d'habitatge que ocupen podrem apuntar algunes idees sobre quines característiques tenen aquests migrants i si coadjuva a l'homogeneïtzació o heterogeneïtzació dels tres municipis tant socialment com territorialment. En aquest context queda clar que en el joc dialèctic entre demanda d'habitatges (immigrants) i oferta d'habitatges (construcció) nosaltres donem, com a mínim, tanta importància a la primera variable com a condicionant del nombre i estructura de la segona variable.

L'oferta d'habitatge és prou diferenciada entre tots tres municipis. El nombre d'habitatges construïts o previstos en els últims anys varia fortament en cada municipi, com també ho fa la qualitat de l'oferta. I més encara, en els tres municipis hi ha una polarització de l'oferta quantitativa en dos extrems de l'oferta qualitativa. Unes poques dades aclariran aquestes idees: segons les darreres dades de projectes d'obra visats per a l'any 1992, el nombre més elevat d'habitatges previstos se situarà a Sant Cugat del Vallès; pugen a 604 i la superfície mitjana construïda (no estrictament d'habitatge) serà d'uns 176 m²; Rubí per la seva part tenia previstos 515 habitatges amb una superfície mitjana construïda d'uns 120 m². A Cerdanyola, diferentment, només es projectaven 191 habitatges i una superfície mitjana construïda de 183 m², en aquest cas més a prop de la situació de Sant Cugat. És a dir, i prenent les situacions de Sant Cugat i Rubí, hi trobem dues ofertes poc similars que han de ser cobertes, generalment, per persones o famílies amb característiques pròpies també poc similars.

4.2. Els espais immigratoris com a testimonis de la progressió de les diferències territorials.

De l'anàlisi dels llocs d'origen dels immigrants metropolitans en podem deduir tendències sobre les característiques afegides. És un fet sabut que l'espai metropolità barceloní està fortament segregat en funció de variables principalment econòmiques, de nivell d'ingressos. Aquest no és un fet exclusiu de la regió metropolitana de Barcelona i s'ha de prendre com una conseqüència normal i freqüent en el camí vers la maduració de les estructures de poblament metropolità. En aquest sentit la diferenciació urbanística, línia argumental del present estudi, entre els tres municipis no fa res més que inserir-se en aquesta lògica, reproduint i reforçant les situacions de segregació socio-econòmica. Per tant, l'anàlisi dels punts de procedència preferencial dels migrants a cadascun dels tres municipis ens ajuda a copsar les diferències intuïdes en les característiques de la població que arriba i la seva contribució al procés de diferenciació territorial.

Les úniques dades disponibles, ara per ara, amb el detall suficient sobre origen i destinació de les migracions metropolitanes són les provinents de l'explotació de la informació migratòria del padró de 1986, consistents en el nombre d'immigrants per origen entre 1981 i 1986. L'estructura dels espais immigratoris associats que se'n

desprèn és força significativa, tot i representar més aviat una primera etapa de maduració del fenomen. L'origen Barcelona, que hom prendria com indicador de la migració a la recerca d'un habitatge de qualitat (o també com el propietari d'una anterior residència secundària), estableix les diferències principals. A Rubí escassament un terç dels arribats en aquell període procedents d'algun punt de Catalunya ho feien des del municipi de Barcelona i a Cerdanyola no arribaven al 50%. Tanmateix Sant Cugat del Vallès s'allunyava completament d'aquest comportament ja que aquest mateix percentatge sobrepassava el 70%. La vinculació, gairebé en podríem dir dependència, del creixement migratori de Sant Cugat amb l'emigració de Barcelona és pràcticament total.

L'origen "resta de l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona" és, per nosaltres, indicador d'un tipus de migrant totalment diferent. La seva motivació bàsica és la recerca d'un habitatge assequible, no necessàriament de millor qualitat que el domicili anterior, habitatge difícil de trobar per la pujada dels preus mitjans en tota la primera corona metropolitana. La segona generació dels antics migrants, joves en la seva majoria que formen les seves primeres llars, forneixen el gruix d'aquest tipus de migració. Com es pot observar al quadre 4.1 Cerdanyola és la destinació típica: més del 30% dels nouvinguts durant els primers anys vuitanta procedien de la primera corona metropolitana. A Rubí s'obté un percentatge semblant, quelcom més baix. Tanmateix el fet que Rubí es trobi més lluny del centre metropolità incrementa, si cap, la importància que té la immigració procedent de la perifèria immediata de Barcelona. La gran diferència s'observa a Sant Cugat amb només un 7,12% dels immigrants procedents de Catalunya que tenien la seva residència anterior en els municipis que voltaven el de Barcelona. Aquestes xifres mostren d'una manera senzilla la relació entre estructura del municipi i tipus de migrant atret, de manera que es reproduïx precisament l'estructura urbanística antiga i es mantenen, si no es reforcen, les diferències entre els nostres tres municipis.

Quadre 4.1. Immigrants procedents de Catalunya segons zones d'origen per a cada municipi entre 1981 i 1986.

Origen	Cerdanyola V.		Rubí		Sant Cugat V.	
	Nombre	%	Nombre	%	Nombre	%
dels altres 2 muni.	192	2,85	405	11,80	390	7,40
Barcelona	3.245	48,15	1.280	36,29	3.760	71,39
resta antiga CMB	2.059	30,55	979	27,76	375	7,12
resta Vallès Occ.	825	12,24	584	16,55	279	5,30
resta RMB	154	2,28	125	3,53	144	2,73
resta Catalunya	265	3,93	155	4,39	319	6,06
Total immigrants	6.739	100,0	3.527	100,0	5.267	100,0

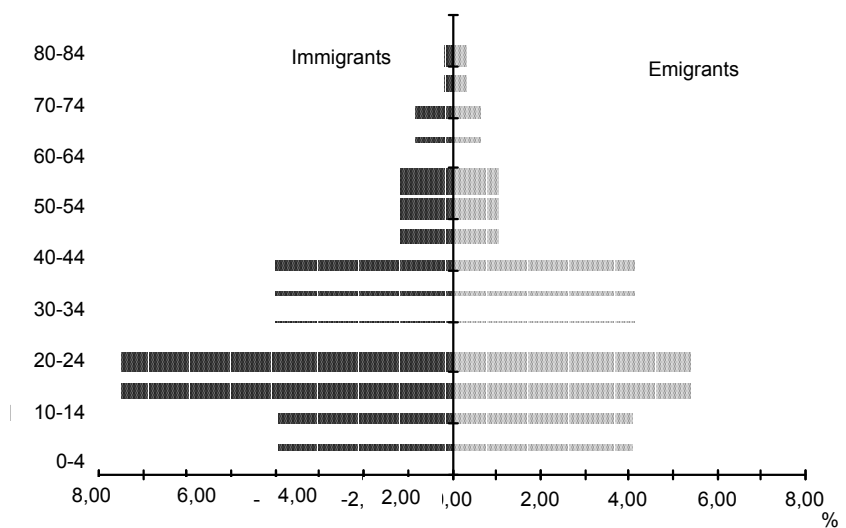
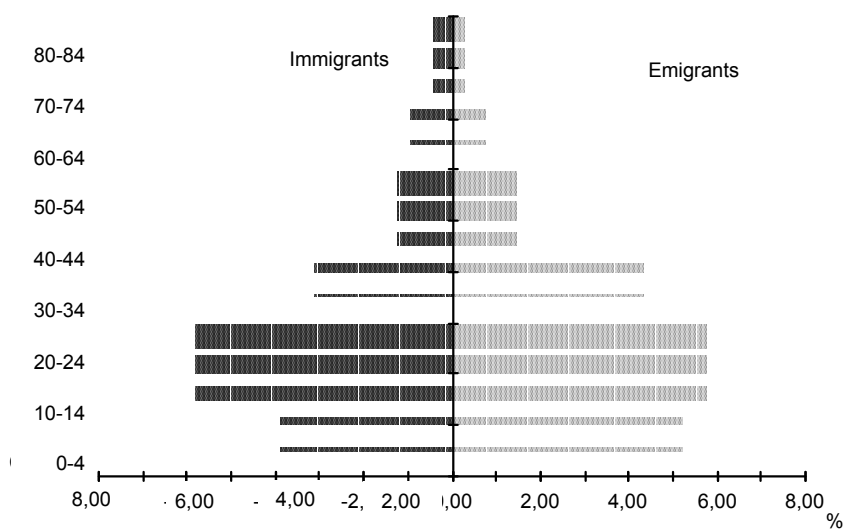
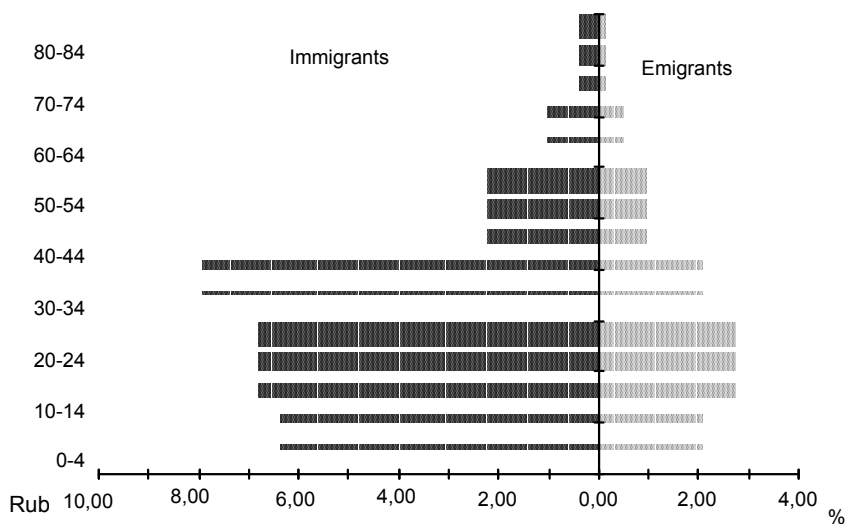
Font: Explotació matriu migracions metropolitanes. (IEC, CED).

Rubí, que ofereix el tipus d'habitatge més assequible, esdevé també una alternativa per als propis habitants de Cerdanyola del Vallès i, més encara, de Sant Cugat del Vallès que no poden sufragar un nou habitatge en el seu municipi. Ho demostra el fet que els migrants procedents dels altres dos municipis representen un 11,8% de les entrades, el percentatge més alt de tots tres municipis. I precisament dels 405 migrants en aquesta situació, 375 procedeixen de Sant Cugat del Vallès.

L'abast local de les migracions internes a Catalunya que afecten els tres municipis és un tret també per destacar, la qual cosa demostra la relació

Gràfic 4.1. Estructures per edats dels fluxos migratoris.
Migracions no estrangeres. 1988.

Sant Cugat del Vallès. 1988.

de la migració amb el mercat de l'habitatge. El gruix d'immigrants procedents de l'eix central de la regió metropolitana de Barcelona configurat pel Vallès Occidental i l'antiga CMB, amb Barcelona, compta en els tres casos amb més del 90% de les entrades de persones procedents d'algun lloc de Catalunya.

Hauria estat preferible disposar de dades més recents per tractar les idees ara esmentades. Segurament les reflexions de fons no haurien variat, encara que probablement ens veuríem obligats a fer algunes matisacions. La principal d'elles tindria a veure amb l'evolució particular del municipi de Cerdanyola del Vallès. Es pot avançar que la seva estructura migratòria s'haurà aproximat a la de Sant Cugat, és a dir, una major vinculació amb el municipi de Barcelona, lloc de residència de població amb un nivell adquisitiu més alt com a mitjana. Tal idea es dedueix de l'evolució de la tipologia de nou habitatge construït, en què té una importància gens menyspreable l'unifamiliar, preferentment adossat. D'igual manera ens ho confirmava la relació de la superfície residencial amb els habitatges previstos, 183,3 m² superior fins i tot a la de Sant Cugat.

Per comentar les diferències d'estructura social entre els immigrants de cada municipi, les dades més recents que podem emprar, tot i referir-se només a un any concret, són les procedents de les estadístiques de variacions residencials. L'explotació per edats i nivell d'instrucció pels municipis de més de 10.000 habitants, publicada en el moment de la redacció només per a l'any 1988, ens permet ampliar els comentaris fets ara mateix. Si hom observa a el gràfic 4.1 la distribució dels immigrants per edat, constata en el cas de Sant Cugat del Vallès la concentració entorn dels grups d'adults madurs, és a dir, persones que es traslladen no per a formar una nova llar, sinó que ja la tenen constituïda. Això confirma la idea que cerquen un habitatge que satisfaci les seves expectatives, un cop situats en un estadi avançat del cicle familiar. Força diferent és, per contra, l'estructura per edats de la immigració dels altres dos municipis, Rubí i Cerdanyola. El grup més nombrós és el de 15-29 anys, és a dir, la majoria són joves que cerquen el primer habitatge per a la nova família, amb un nivell de rendes baix, tant pel seu nivell de formació com per la situació en el cicle de vida.

Quadre 4.2. Distribució dels immigrants majors de 10 anys no estrangers segons nivell d'instrucció, 1988.

Nivell assolit	Sant Cugat	Rubí	Cerdanyola
Fins EGB	47,55	81,51	72,26
Fins COU	28,33	15,14	19,01
Universitat	24,12	3,36	8,73

Font: IEC, Moviments migratoris 1988, Vol. 2, Característiques bàsiques.

El quadre 4.2 supera la informació sobre la diversa situació mitjana en el cicle de vida familiar dels immigrants a cada municipi, la qual cosa ha de condicionar, en primer lloc, el nivell del poder adquisitiu assolit i, en segon lloc, el tipus d'habitatge i, per tant, la localització espacial del mateix. S'ha de tenir en compte que, segurament, a igualtat de posició en el cicle de vida familiar o, altrament, a igualtat en l'edat dels immigrants, el nivell socio-econòmic i el de renda associat també afavoreix en el cas de Sant Cugat. L'indicador utilitzat és el nivell d'instrucció assolit, a falta d'altres dades més directes; el percentatge d'universitaris arriba fins a un quart del total d'immigrants, quan en els altres dos municipis no passen del 10% en cap cas, tot i saber que hi ha una immigració més jove. Per tant, el procés de diferenciació social i territorial no s'ha aturat en els darrers anys, sinó que ha continuat de la mà de les migracions metropolitanes. Cerdanyola, per la seva part, que es troba en una situació intermèdia permanent, sembla apropar-se a Sant Cugat per l'evolució urbanística, però roman més pròxima a Rubí per les característiques de les noves persones que hi van a residir.

En aquest capítol ha quedat clar que hi ha una interrelació entre el tipus d'estructura urbanística existent i les característiques de la població que hi acull a residir. És un cicle que es retro-alimenta, fins a un cert punt, a ell mateix i ens ajuda a entendre el fet que les diferències territorials inicials no es redueixen dins un context de creixements de tipus metropolità.

5. Cloenda: pervivència i potenciació de les disparitats en un nou marc territorial.

Les diferents anàlisis realitzades en aquesta recerca permeten respondre a allò que n'ha estat l'origen, i alhora el motor: el dubte. És a dir, si les disparitats en els creixements de Cerdanyola, Rubí i Sant Cugat responien al manteniment de tòpics hereus de l'allau immigratòria dels seixanta o si els actuals processos de consolidació urbana les potenciaven. Dubte que s'ha dissipat i ens permet afirmar que el nou espai emergent, metropolità, no només potencia les diferències territorials, sinó que precisament s'hi basa.

Aquestes disparitats es produeixen en un marc de creixements generalitzats. Augments extraordinaris del nombre d'habitants, de superfícies urbanes i d'entitats de poblament. Els esmentats processos de creixement s'insereixen en un marc de terciarització de les activitats i metropolització del territori que acceleren, encara més, les profundes transformacions dels habitants i del seus espais. Ara bé, entre els tres municipis s'han posat de manifest unes importants diferències de ritmes, d'intensitats i de calendaris de les variables considerades que potencien la diversitat local enfront de la lògica global metropolitana. La heterogeneïtat i la complexitat són trets de l'espai metropolità. De la clara separació d'un espai urbà enfront d'un altre agrari a un únic, però divers, territori. Heterogeneïtat territorial, però també social i morfològica.

Els diferents ritmes cap a l'envelliment i la terciarització, la segregació territorial en funció de la renda, els diferents processos de construcció (l'artificialització) del territori i la seva utilització, les diferents procedències i característiques dels immigrants observades palesen la idiosincràcia dels tres municipis del sud del Vallès Occidental.

L'evolució dels tres municipis respon a tres components que actuen cadascú d'ells per separat però que s'agrupen en un aparent únic procés. Un primer component de fons tindria a veure amb la localització general dels tres municipis dins d'un marc metropolità, davant d'altres localitzacions alternatives en el món rural. Això ha afavorit el caràcter no regressiu dels municipis tant en els aspectes demogràfics com

econòmics i territorials. És a dir, el fet de ser municipis metropolitans els ha permès caracteritzar-se pel creixement i no pas per la regressió.

Un segon component ha marcat la presència d'un tipus determinat d'evolució. La posició espacial concreta dins del territori metropolità, és a dir, la seva ubicació fora del que és ara el continu metropolità però ben a la vora, dins de l'anomenada segona corona, els caracteritza amb ritmes i intensitats de canvi molt diferents de les dels municipis més propers a Barcelona, ritmes *a grosso modo* comuns encara a tots tres municipis.

El tercer component és el manteniment de la idiosincràcia local que duu a la diferenciació en la utilització del territori i a l'heterogeneïtat de l'estructura social i demogràfica que han influït en ritmes de canvi diversos, però sobre tot en els calendaris i en els resultats finals

Sant Cugat del Vallès protagonitza en primer lloc un seguit de transformacions pel que fa als usos urbanístics que condicionaran tota la seva evolució posterior. Es tracta de l'extensió generalitzada de la residència secundària en les antigues entitats de poblament agràries o en noves implantacions que amb el pas del temps i, sobretot, des dels anys vuitanta van esdevenint els habitatges principals dels seus propietaris. El territori de Sant Cugat ha patit dues transformacions íntimament relacionades però separades en el temps: canvi d'ús i construcció urbana de l'espai i variació en la freqüentació de la utilització del nou espai pels seus habitants. Les característiques estructurals dels immigrants metropolitans que arriben a Sant Cugat ens delaten les particularitats urbanístiques i de poblament del municipi, les tipologies particulars dels habitatges i els costos monetaris per a accedir-hi. Es tracta de famílies situades en un punt avançat del seu cicle vital a la recerca d'un habitatge que aconsegueixi les seves expectatives de millora, però també amb un poder adquisitiu per sobre de la mitjana com palesava tant la seva procedència preferent des de Barcelona, els seus alts nivells de formació educativa i, sobretot, el manteniment al seu favor de les diferències quant a estructura de rendes. Tot això fa pensar que l'evolució de Sant Cugat s'encamina cap al paradigma de suburbi metropolità de baixa densitat i elevat *standing*.

Rubí es caracteritza per la dicotomia interna entre les formes d'ocupació de l'espai. Per una part el creixement del nucli urbà a partir de l'onada immigratòria dels seixanta, per l'altra la transformació en urbanitzacions de segones residències de bona

part del territori perifèric del seu terme municipal però que, per les seves característiques de marginalitat, no han encetat amb força el procés de pas cap a l'ús principal predominant. Tot just és un espai que acaba ara d'esdevenir totalment urbà amb l'homologació urbanística mitjançant la integració en el planejament vigent. És a dir, són dos espais morfològicament diferenciats però que permeten una oferta que satisfà la demanda d'un grup prou diferenciat del de Sant Cugat: més jove i amb menor capacitat adquisitiva.

Cerdanyola del Vallès participa en part de les tendències observades en el cas de Sant Cugat i en part de les de Rubí. Es caracteritza per la coexistència, sovint juxtaposició física, de diversos tipus de transformació i ocupació de l'espai la qual cosa genera una oferta prou diferenciada d'habitatges i, per tant, de les persones que hi van a viure. L'oferta diferenciada es basa fonamentalment en l'existència històrica d'habitatges secundaris no marginals, d'una certa, fins i tot, contrastada qualitat, al costat d'implantacions en massa d'habitatges plurifamiliars durant les dècades dels seixanta i setanta. Aquesta posició intermèdia entre les evolucions urbanístiques i de poblament dels altres dos municipis es tradueix també en una posició intermèdia de les característiques dels seus habitants i dels seus immigrants.

En definitiva, la inserció dels tres municipis en els processos metropolitans els ha fet evolucionar per camins particulars, propis de cadascú. Els usos i les formes de l'espai són prou diferents entre tots tres, a l'igual que les persones que hi viuen o que hi emigren. És a dir, l'oferta ha anat canviant en funció de les demandes específiques i aquestes han acudit a les ofertes disponibles, circuit tancat que és el motor del manteniment i potència de les divergències territorials. Així doncs, la diversitat i l'heterogeneïtat metropolitanes es confirmen també en el sud del Vallès Occidental.

6. Bibliografia

- ANGUERA, J.; CASAS, J. (1990), **L'economia del Vallès Occidental. De la indústria als serveis**, Barcelona, Caixa de Catalunya.
- ANGUERA, J.; CASAS, J. (1987), **Rubí. un estudi socio-econòmic**, Barcelona, Banca Catalana.
- ARCARONS, J. *et alii* (1989), **Estimació de la renda familiar disponible a les comarques i municipis de Catalunya, 1989**, Direcció General de Programació Econòmica, Dep. d'Economia i Finances, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- ARISO, A. (1982), **La transformació del paisatge terrassenc**, Terrassa, Junta de la Xarxa de Biblioteques Soler i Palet.
- ARRIBAS, R.; MÓDENES (1993), "Les entitats inframunicipals de població element clau en la estructuració territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona" a **Treballs de la Societat Catalana de Geografia**, núm 32, Societat Catalana de Geografia, Barcelona.
- ARRIBAS, R.; MÓDENES (1994) del volum, **El Vallès Occidental de l'estudi Aspectes demogràfics i característiques familiars i relacionals de l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990. Condicions de vida i hàbits de la població**, Barcelona, Institut d'Estudis Metropolitans.
- ARRIBAS, R.; MÓDENES *et alii* (1990), "Anàlisi comparativa d'alguns indicadors socio-econòmics de la Regió Primera Ampliada amb d'altres realitats metropolitanes del món" a **Papers de Demografia**, núm. 42, Centre d'Estudis Demogràfics, Bellaterra.
- ARRIBAS, R.; MÓDENES *et alii* (1991), "Migracions intermunicipals a la Regió Metropolitana de Barcelona. 1975-1985" a **Papers de Demografia**, núm. 56, Centre d'Estudis Demogràfics, Bellaterra.
- ARRIBAS, R. (1992), "Ocupació i qualificació del sòl a la Regió Metropolitana de Barcelona: Una estimació dels nivells de saturació" a **Els espais no urbanitzats: medi natural, paisatge i lleure** a **Papers**, núm. 11, Institut d'Estudis Metropolitans, Bellaterra.
- BARBA, R.; PIÉ, R. (1990), "El Vallès: suburbi-corredor-perifèria" a **Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme**, núm 187.

- BENCOMO, C *et alii* (1986), **Aproximació a la història de Rubí**, Rubí, Ajuntament de Rubí.
- BUSQUETS, J. (1990), "La percepció dels canvis espacials. El cas de Sant Cugat del Vallès" a **Documents d'Anàlisi Geogràfica**, núm. 21, Bellaterra, UAB.
- BUSQUETS, J. (1992), "Territori i paisatge a Sant Cugat del Vallès" a **Gausac**, núm.1, Sant Cugat del Vallès
- CASTELLS, A. *et alii* (1989), **Estimació de la renda de les comarques i els principals municipis de Catalunya**, Diputació de Barcelona.
- DD.AA (1994), **Anuario El País 1993**, Madrid.
- FERRAN D.; PUIG, P. (1993), "El Vallès Occidental, síntesi de contrastos i doble capitalitat" a **Plecs d'Història Local**, núm. 46, (L'Avenç 172).
- GALOBART, Ll. (1983), **El paisatge del Vallès**, Santa Eulàlia de Ronçana, I.G. Santa Eulàlia.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1991), **Anuari Estadístic de Catalunya**, Barcelona.
- JANÉ, M.A. & CALDES, M. (1987), **Ciutat Badia: barri, ciutat i sistema metropolità**, Barcelona, Generalitat de Catalunya, (DPTOP, Direcció General d'Arquitectura i Habitatge).
- LLATJÓS, F.P. (1991), **Sant Cugat de Vallès. De vila rural a ciutat moderna**, Vilassar de Mar, Oikos-Tau.
- LLUGANY, M. (1993) "Prestació de serveis en municipis amb urbanitzacions" comunicació presentada a les jornades **Els municipis amb nuclis agregats**, F.M.C., Tremp. (mimeo).
- SANCHEZ, M. (1980), **Geografia de Cerdanyola**, Sabadell, Imp. Serracanta (publicat per l'autor).